

ΚΕΦ. Δ'. Τὸ περιεχόμενον τοῦ «Σοφιστῆ».

1. Τὰ πρόσωπα ποὺ συζητοῦν. Λίγον καιρὸ πρὶν νὰ βαδίσει ὁ Σωκράτης τὸν τελευταῖο δρόμο τῆς ζωῆς του πρὸς τὸν ἀδικοῦ καὶ μαρτυρικοῦ θάνατο, ἐνῶ πήγαινε «εἰς τὴν τοῦ βασιλέως στοάν ἐπὶ τὴν τοῦ Μελήτου γραφήν», συναντήθηκε, λέει ὁ Πλάτωνας, μὲ τὸ γεωμέτρη Θεόδωρο καὶ μὲ τὸ νεαρὸ τότες μαθηματικὸ Θεαίτητο καὶ συζήτησαν τὸ πρόβλημα τῆς ἐπιστήμης, ποὺ ἀπαρτίζει τὸ περιεχόμενον τοῦ διαλόγου, ποὺ φέρνει τ' ὄνομα τοῦ τελευταίου.

Ὁ γεωμέτρης Θεόδωρος, φημισμένος μαθηματικὸς καὶ ἀστρονόμος τοῦ καιροῦ του, εἶταν ἀπὸ τὴν Κυρήνη. Ἐκεῖ τὸν εἶχε γνωρίσει ὁ Πλάτωνας στὸ μεγάλο μορφωτικὸ ταξίδι, ποὺ ἔκαμε μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Σωκράτη στὴν Αἴγυπτο, στὴν Κάτω Ἰταλία καὶ στὴ Σικελία, καὶ φαίνεται, πὼς ἐπίτηδες γι' αὐτὸν εἶχε πάει στὴν Κυρήνη. Ὁ Θεόδωρος χαρακτηρίζεται σὰ φίλος καὶ ὀπαδὸς τοῦ Πρωταγόρα, ἄρα ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸν ἰωνικὸ διαφωτισμὸ, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει, πὼς δεχότανε καὶ τὸ γνωσιολογικὸν ὑποκειμενισμὸ τοῦ Πρωταγόρα καὶ σχετικὰ μὲ τὰ μαθηματικά. Ἀπ' αὐτόνε διδάχτηκεν ὁ Πλάτωνας τὴ γεωμετρίαν, ἐπιστήμη ποὺ εἶχε καλλιεργηθεῖ πρωταρχικὰ στὴν Αἴγυπτο ἀπὸ τὸ ἱερατεῖο, καὶ κοντὰ του στὴν Κυρήνη, καθὼς φαίνεται, εἶχε γνωρίσει ὁ Πλάτωνας καὶ τὸν Ἀθηναῖο μαθηματικὸ Θεαίτητο. Τὸ νὰ εἶχεν ἔλθει ὁ Θεόδωρος στὴν Ἀθήνα κατὰ τὰ 400 π. Χ. δὲν εἶναι ἀπίθανο. Τὸ ὅτι ὁμοίως εἶχε γνωρίσει καὶ τὸ Σωκράτη καὶ εἶχε συζητήσει μαζί του, αὐτὸ μόνον ἀπὸ τὸν Πλάτωνα τὸ μαθαίνουμε καὶ τὸ πιθανότερον εἶναι, πὼς ἡ γνωριμία αὕτη εἶναι ἀπλή σκηνοθεσία τοῦ Πλάτωνα γιὰ νὰ συγκροτήσει τὴν ὁμάδα ἀπὸ τὰ πρόσωπα, ποὺ συζητοῦνε στοὺς τρεῖς διαλόγους τῆς τετραλογίας, τὸ «Θεαίτητο», τὸ «Σοφιστῆ» καὶ τὸν «Πολιτικόν».

Πολὺ σημαντικότερη θέση κοντὰ στὸν Πλάτωνα καὶ μέσα στὴν Ἀκαδημία εἶχε πάρει πραγματικὰ ἀργότερα ὁ Θεαίτητος, ὁ Ἀθηναῖος, γιὸς τοῦ Εὐφράνορα ἀπὸ τὸ Σούνιο. Στὸν ὁμώνυμό του διάλογο, ὁ Θεαίτητος εἶναι «μειρά»

κιον», πού μαζί με τὸ φίλο καὶ συνομήλικό του, τὸ Σωκράτη τὸ νεώτερο, καταγίνεται σὲ μαθηματικές διερεύνσεις. Αὐτὲς ἔκαμαν, καθὼς λέει ὁ Πλάτωνας, τὸ Θεόδωρο νὰ προσέξει αὐτοὺς τοὺς νέους κι ἔγιναν ἀφορμὴ γιὰ τὴ στενότερη γνωριμία τους. Γιὰ τὸ Θεαίτητο μαθαίνουμε ἀπ' ἄλλες πληροφορίες, πὼς δίδαξε στὴν Ποντικήν Ἡράκλεια καὶ ἀργότερα γύρισε στὴν Ἀθήνα κι ἔγινε μαθητὴς, συνεργάτης καὶ φίλος τοῦ Πλάτωνα. Ὁ Πλάτωνας εἶναι γεμάτος ἔπαινο, θαυμασμὸ καὶ ἀγάπη γι' αὐτόν. Οἱ μαθηματικές καὶ γεωμετρικές ἔρευνες τῆς Ἀκαδημίας, πού ἀνέβασαν καὶ στερέωσαν τόσο πολὺ τὴ φήμη τῆς στὸν ἀρχαῖο κόσμο, τοῦ χρωστᾶνε πολλὰ. Ἡ διερεύνηση γιὰ τοὺς ἀσύμμετρους ἀριθμοὺς καὶ τὰ κανονικὰ πολυέδρα εἶναι πιθανότατα δικό του ἔργο. Ἀκόμη στὸ κλασικὸ βιβλίο τῆς ἀρχαίας γεωμετρίας, τὰ «Στοιχεῖα» τοῦ Εὐκλείδη, βρίσκονται μέρη πού πρῶτος ὁ Θεαίτητος τὰ ἐπεξεργάστηκε.

Ὁ Σωκράτης λοιπόν, ὁ Θεόδωρος καὶ ὁ Θεαίτητος, μαζί με τὸ Σωκράτη τὸ νεώτερο, ἀφοῦ τέλειωσαν τὴ συζήτηση γιὰ τὴν ἐπιστήμη, πού ἀπαρτίζει τὸ περιεχόμενο τοῦ διαλόγου «Θεαίτητος», ὀρίζουνε νὰ ξανασυναντηθοῦνε τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρῶτ. «Ἔωθεν δέ, ὦ Θεόδωρε, δεῦρο πάλιν ἀπαντῶμεν». Καὶ πραγματικὰ τὴν ἄλλη μέρα παρουσιάζονται ὁ Θεόδωρος, ὁ Θεαίτητος καὶ ὁ Σωκράτης ὁ νεώτερος πιστοὶ στὴ συνάντηση. Τούτῃ τὴ φορὰ ὁμως φέρνουνε μαζί τους κι ἓναν ξένον ἀπὸ τὴν Ἑλέα, ὁπαδὸ τοῦ Παρμενίδη καὶ τοῦ Ζήνωνα. Ὁ Σωκράτης τὸν ὑποδέχεται καὶ τὸν καλωσορίζει μ' ἐκεῖνο τὸν ἀνάλαφρο χαριτωμένο παιγνιδισμό, πού κάτω ἀπὸ τὸ εὐγενικὸ καὶ μισοειρωνικὸ χαμόγελο κρύβει τὸ μεγάλο βάθος καὶ πάθος, καὶ τὸν παρακαλεῖ, ἀφοῦ ἔρχετ' ἀπὸ τὴν Ἑλέα, τὴ φημισμένη πατρίδα τῆς παρμενιδικῆς φιλοσοφίας, νὰ θελήσει νὰ πληροφορήσει καὶ τὸν κύκλο τοῦ Σωκράτη γιὰ ἓνα θέμα, πού βέβαια ἔχει πολὺ ἐνδιαφέρον, μὰ στὴν πρώτη ματιὰ φαίνεται πολὺ ἀπλό, πὼς δηλαδὴ ἐκεῖνοι ἐκεῖ κάτω οἱ φιλόσοφοι ξεχώριζαν καὶ ὄριζαν τὸ σοφιστὴ, τὸ φιλόσοφο καὶ τὸν πολιτικὸ. Ἔτσι μὲ μιᾶς ὀρίζεται τὸ θέμα, πού θὰ ἔπρεπε ν' ἀποτελέσει τὸ περιεχόμενο σὲ τρεῖς διαλόγους, τὸ «Σοφιστὴ», τὸν «Πολιτικὸ» καὶ τὸ «Φιλόσοφο».

Ὁ ξένος ὕστερ' ἀπὸ μερικοὺς δισταγμοὺς δέχεται νὰ ἱκανοποιήσει τὴν ἐπιθυμία τοῦ Σωκράτη καὶ ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν ἔρευνα γιὰ τὸν ὄρισμό τοῦ σοφιστῆ διαλέγει γιὰ

συνομιλητή του τὸ Θεαίτητο. *Έτσι τὰ κύρια πρόσωπα τοῦ διαλόγου εἶναι ὁ Ἐλεάτης ξένος καὶ ὁ Θεαίτητος. Ὁ Σωκράτης γιὰ πρώτη φορά παραμερίζεται καὶ παίρνει νὰ ποῦμε τὴν τιμητικὴ προεδρία στὴ συζήτηση. Τὴ διαλεχτικὴ μέθοδο, ποῦ ὅσο κι ἂν ἐξακολουθεῖ ὁ Πλάτωνας νὰ τὴν ἀναφέρει στὸ Σωκράτη καὶ νὰ τὴν ταυτίζει μὲ τὴ σωκρατικὴ «μαιεία», εἶναι πιά καθαρά πλατωνικὴ, τὴν ἐφαρμόζει τώρα ὁ Ἐλεάτης ξένος.

Τί σημαίνει ἄραγε ἡ παρουσία τοῦ ἀνώνυμου αὐτοῦ ξένου ἀπὸ τὴν Ἐλέα καὶ ὁ παραμερισμὸς τοῦ Σωκράτη; Πολλοὶ ἐρμηνευτὲς θέλησαν νὰ ἰδοῦνε σ' αὐτὸ ἓνα σημάδι, πῶς ὁ Πλάτωνας ὕστερ' ἀπὸ τὴν κριτικὴ, ποῦ ἐγίνε γιὰ τὴ θεωρία τῶν εἰδῶν στὸν «Παρμενίδη», θέλοντας τώρα πιά νὰ τροποποιήσῃ τὴ θεωρία του καὶ νὰ ἐκθέσῃ νέες ἄψεις γιὰ τὰ εἶδη, συμβολίζει τὴ μεταλλαγὴν αὐτὴ μὲ τὸν παραμερισμὸ τοῦ Σωκράτη, ποῦ εἶταν ὡς τώρα ὁ φορέας τῆς πλατωνικῆς θεωρίας. Ὡστόσοσον ἡ ἀντίληψη τούτη, ὅσο κι ἂν ἔχει κάποια δικαιολογία, δὲ φαίνεται σωστὴ.

Βέβαια παρουσιάζονται στὸ «Σοφιστὴ» πολλὰ νέα πράγματα, καθὼς θὰ ἰδοῦμε. Ὡστόσοσον ὁ ἴδιος ὁ Πλάτωνας ρητὰ προορίζει τὸ Σωκράτη γιὰ ὀδηγητὴ τῆς ἔρευνας στὸν τελευταῖο διάλογο, τὸ «Φιλόσοφο», ποῦ ἐπρόκειταν νὰ δώσει τὴν τελειωτικὴν ἀπάντηση καὶ στὰ γνωσιολογικὰ καὶ στὰ ὄντολογικὰ προβλήματα, ποῦ ὑποκινήθηκαν ἢ τέθηκαν μὲ νέα μορφή στὴν περίοδο τούτη τῆς πλατωνικῆς σκέψης ἀπὸ τὸν «Παρμενίδη» κι ἔπειτα. Συνάμα ὁ Σωκράτης ξαναγυρίζει σὰν κύριο πρόσωπο στὸ «Φίληβο», ποῦ γράφτηκε σίγουρα ὕστερ' ἀπὸ τὸ «Σοφιστὴ» καὶ τὸν «Πολιτικό».

Πολὺ πιὸ βάσιμη φαίνεται ἡ ἀντίληψη, πῶς ὁ Πλάτωνας, σκοπεύοντας στὸ «Σοφιστὴ» ν' ἀνατρέψῃ ὀριστικὰ τὴν παρμενιδικὴ θεωρία γιὰ τὸ «ὄν» καὶ τὸ «μὴ ὄν» καὶ νὰ διαπιστώσῃ ἀκόμη μιὰ φορά τὴν πολλότητα τῶν «εἰδῶν» καὶ ν' ἀποδείξῃ γιὰ πρώτη φορά τὴν ἐπικοινωνία συναμεταξύ τους, μεταχειρίστηκε γιὰ φορέα τῆς κριτικῆς αὐτῆς ἓναν ὀπαδὸ τοῦ Παρμενίδη καὶ τοῦ Ζήνωνα καὶ αὐτὸν βάζει νὰ προβεῖ στὴν «πατροχτονία», δηλαδὴ τὴν τελειωτικὴν ἀναίρεση τῆς παρμενιδικῆς ὄντολογίας καὶ τὴν νέα διαλεχτικὴ σύνθεση, ποῦ θὰ ξεπεράσῃ τὴν παρμενιδικὴ καὶ τὴν ἡρακλειτικὴ μονομέρεια.

2. Ἡ διχοτομικὴ μέθοδος καὶ ὁ ὀρισμὸς τοῦ ψαρᾶ (218 b - 221 c). Ἔτσι λοιπὸν ἀρχίζει τώρα ἡ προσπάθεια γιὰ νὰ βρεθεῖ ὁ ὀρισμὸς τοῦ σοφιστῆ. Ἐπειδὴς ὅμως τὸ γένος αὐτό, ποῦ πρόκειται νὰ ὀριστεῖ, εἶναι «χαλεπὸν καὶ δυσθῆ- ρευτον», προτείνει ὁ Ἐλεάτης ξένος στὸ Θεαίτητο νὰ ἐφαρ- μόσουνε πρῶτα τὴ μέθοδος τοῦ ὀρισμοῦ σ' ἓν' ἀπλούστερο κι εὐκολότερο θέμα γιὰ νὰ τὸ πάρουν αὐτὸ γιὰ παράδει- γμα κι ἔπειτα νὰ προχωρήσουν ἐφαρμόζοντας τὴν ἴδια μέθοδος στὴ διερεύνηση τοῦ σοφιστῆ. Καὶ σὰν τέτιο θέμα προτείνει ὁ ξένος τὸν ὀρισμὸ τοῦ «ἀσπαλιευτῆ», τοῦ ψαρᾶ, ποῦ ψαρεύει γενικᾶ μὲ ἀγκίστρι.

Ποιὰ εἶναι ὅμως αὐτὴ ἡ μέθοδος τοῦ ὀρισμοῦ; Εἶναι ἡ ἐξακολουθητικὴ διχοτομικὴ διαίρεση μιᾶς γενικῆς ἔννοιας, ποῦ προβαίνοντας ἀπὸ τὸ γενικότερο στὸ μερικότερο θὰ μᾶς φέροι τελικᾶ νὰ συλλάβουμε ὅλα τὰ κύρια γνωρίσμα- τὰ τῆς ἔννοιας, ποῦ ζητᾶμε νὰ ὀρίσουμε.

Ἡ μέθοδος αὐτὴ γιὰ πρώτη φορὰ ἐφαρμόζεται συστη- ματικᾶ στὸ διάλογο τοῦτο, δείχνοντάς μας μιὰ πρόοδο με- γάλῃ στὴ μεθοδικὴ τοῦ Πλάτωνα, ποῦ εἶχε διαμορφωθεῖ μέσα στὴν Ἀκαδημία. Ἡ ψαρική εἶναι βέβαια μιὰ τέχνη. Θὰ ξεκινήσουμε λοιπὸν ἀπὸ τὴ γενικὴ ἔννοια τῆς τέχνης καὶ διχοτομώντας τὴ συστηματικᾶ ἀπάνω σὲ ὀρισμένη κάθε φορὰ διαιρετικὴ βάση θὰ φτάσουμε νὰ συλλάβουμε τὴν εἰδικὴ τέχνη τοῦ ψαρᾶ μὲ τ' ἀγκίστρι. Ἡ διχοτομικὴ διαίρε- ση εἶναι λοιπὸν τώρα πιά μιὰ συγκεκριμένη μορφή τῆς διαλεχτικῆς μεθοδικῆς. Ποιὰ εἶναι πραγματικᾶ ἡ βαθύτε- ρη λογικὴ ὑπόσταση τῆς πλατωνικῆς διαλεχτικῆς; Αὐτὴ τὴ βρίσκουμε πολὺ καθάρᾳ διατυπωμένη στὸ «Φαῖδρο» (265 d/e). «Εἰς μίαν ἰδέαν συνορῶντα ἄγειν τὰ πολλαχῆ διεσπαρ- μένα, ἵν' ἕκαστον ὀριζόμενος δῆλον ποιῆ, περὶ οὗ ἂν αἰεὶ διδάσκειν ἐθέλη», καὶ «τὸ πάλιν κατ' εἶδη δύνασθαι τέ- μνειν, κατ' ἄρθρα, ἧ πέφυκε καὶ μὴ ἐπιχειρεῖν καταγνύ- ναι μέρος μηδέν». Εἶναι λοιπὸν δισυστάτη ἡ διαλεχτι- κὴ μεθοδική. Ἡ μιὰ λογικὴ ἐνέργεια εἶναι ἡ συνοπτικὴ σύλληψη τῶν μερικῶν σὲ μιὰ ἔννοια, σὲ μιὰν «ἰδέαν». Ἡ ἄλλη λογικὴ ἐνέργεια εἶναι ἡ διαίρεση : σὲ «εἶδη».

Στὴν «Πολιτεία» ἐτοῦτο εἶναι τὸ κύριο γνώρισμα, ποῦ ξεχωρίζει τὴν «ἐριστικὴν» ἀπὸ τὴ «διαλεχτικὴν». Οἱ ἐριστικοὶ φαντάζονται, πῶς «διαλέγονται», διὰ «τὸ μὴ δύνασθαι κατ' εἶδη διαιρούμενοι τὸ λεγόμενον ἐπισκοπεῖν» (454 a).

Καὶ στὸν «Πολιτικό» (285 a) «πολλοὶ τῶν κομψῶν» νομίζουνε πῶς λένε κάτι σοφὸ, ἐνῶ συγχέουνε τὰ πράγματα «διὰ τὸ μὴ κατ' εἶδη συνειθίσθαι σκοπεῖν διαιρουμένους».

Στὸ «Σοφιστὴ» (253 d) ὀρίζεται καθαρὰ ἡ διαίρεση σὰν οὐσιαστικὸ μέρος τῆς διαλεχτικῆς. «Τὸ κατὰ γένη διαίρεῖσθαι καὶ μήτε ταῦτὸν εἶδος ἕτερον ἡγήσασθαι μήτε ἕτερον ὄν ταῦτὸν, μὴ οὐ τῆς διαλεχτικῆς φήσομεν ἐπιστήμης εἶναι ;»

Ἐτούτῃ λοιπὸν ἡ λογικὴ ἐνέργεια, ἡ διαίρεση σὲ εἶδη, θὰ ἐπιτελεστῆ μεθοδικὰ μὲ τὴ διχοτομικὴ διαίρεση κι αὐτὴ θὰ ἐφαρμοστῆ τώρα συστηματικὰ καὶ στὸ «Σοφιστὴ» καὶ στὸν «Πολιτικό».

Στὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἀκολουθεῖ ὁ Πλάτωνας μερικοὺς κανόνες, πού μπορούμε νὰ τοὺς συνοψίσουμε σὲ τέσσερις.

α) Ἡ διχοτομικὴ διαίρεση θὰ προβαίνει σκίζοντας πάντα τὸ δεξιὸ σκέλος. «Σκίζοντας διχῆ τὸ προτεθὲν γένος, πορεύεσθαι κατὰ τοῦ πιδεξιά ἀεὶ μέρος τοῦ τμηθέντος» («Σοφιστῆς» 244 d/e).

β) Κάθε σκέλος τῆς διχοτομίας πρέπει νὰ προσέχουμε νὰ εἶναι πραγματικὸ «εἶδος» καὶ ὄχι ἀπλὸ «μέρος» τῆς ἔννοιαι, πού σκίζεται στὰ δύο. Γιατὶ τὸ «εἶδος» εἶναι βέβαια πάντα μέρος τῆς γενικότερης ἔννοιαι, πού σκίζεται. Κάθε «μέρος» ὅμως δὲν εἶναι καὶ εἶδος καὶ τότε δὲν πετυχαίνεται ὁ σκοπὸς τῆς διαίρεσης. «Εἶδος τε καὶ μέρος ἕτερον ἀλλήλων εἶναι· ὡς εἶδος μὲν ὅταν ᾖ τοῦ καὶ μέρος αὐτὸ ἀναγκαῖον εἶναι τοῦ πράγματος, ὅτου περ ἂν εἶδος λέγεται· μέρος δὲ εἶδος οὐδεμία ἀνάγκη» («Πολιτικός» 263 b).

γ) Ἡ διαίρεση πρέπει νὰ ἀκολουθεῖ τὴ φυσικὴ διάρθρωση τῶν πραγμάτων καὶ νὰ μὴ σκίζει τίς ἔννοιαι, σπάζοντας τὴν οὐσιαστικὴ τους διάρθρωση, ὅπως ἕνας κακὸς μάγερρας, πού χωρίζει τὸ κρέας ἄσκημα. «Τέμνειν κατ' ἄρθρα, ἢ πέφυκε, καὶ μὴ ἐπιχειρεῖν καταγνύναι μέρος μηδὲν, κακοῦ μαγείρου τρόπῳ χρώμενον» («Φαῖδρος» 265 e) καὶ «κατὰ μέλη τοίνουν αὐτάς, οἷον ἱερεῖον, διαιρῶμεθα» («Πολιτικός» 287 e).

Καὶ δ) Ἡ διαίρεση πρέπει νὰ ἐξαντλεῖ ὅλο τὸ πλάτος καὶ τὸ βάθος τῆς ἔννοιαι, πού σκίζεται, καὶ νὰ εἶναι ἀκρι-

βολογημένη σάν ἀπαρίθμηση. «Ὡς ἐάν μή τις τῶν τε ἀκουσαμένων τὰς φύσεις διαριθμήσῃται καὶ κατ' εἶδη τε διαρῆσθαι τὰ ὄντα καὶ μιᾷ ἰδέᾳ δυνατὸς ἢ καθ' ἓν ἕκαστον περιλαμβάνειν, οὐ ποτ' ἔσται τεχνικὸς λόγων περί καθ' ὅσον δυνατὸν ἀνθρώπῳ» («Φαῖδρος» 273 d) καὶ «δέον μὴ προαφίστασθαι πρὶν ἂν τις τὰς διαφορὰς ἴδῃ πάσας, ὅσαι περ ἐν εἶδεσι κεῖνται» («Πολιτικός» 285 b). Ἐξαντλητικὴ θὰ εἶναι ἡ διαίρεση, ὅταν φτάσει σὲ κεῖνο, ποὺ δὲν μπορεῖ πιά νὰ χωριστεῖ, στὸ «ἄτμητο». «Πρὶν ἂν τις τὸ τε ἀληθὲς ἐκάστων εἰδῇ, περὶ ὧν ἂν λέγει ἢ γράφει, κατ' αὐτὸ τε πᾶν ὀρίζεσθαι δυνατὸς γένηται, ὀρισάμενός τε πάλιν κατ' εἶδη μέχρι τοῦ ἀτμήτου τέμνειν ἐπιστηθῆ» («Φαῖδρος» 277 b).

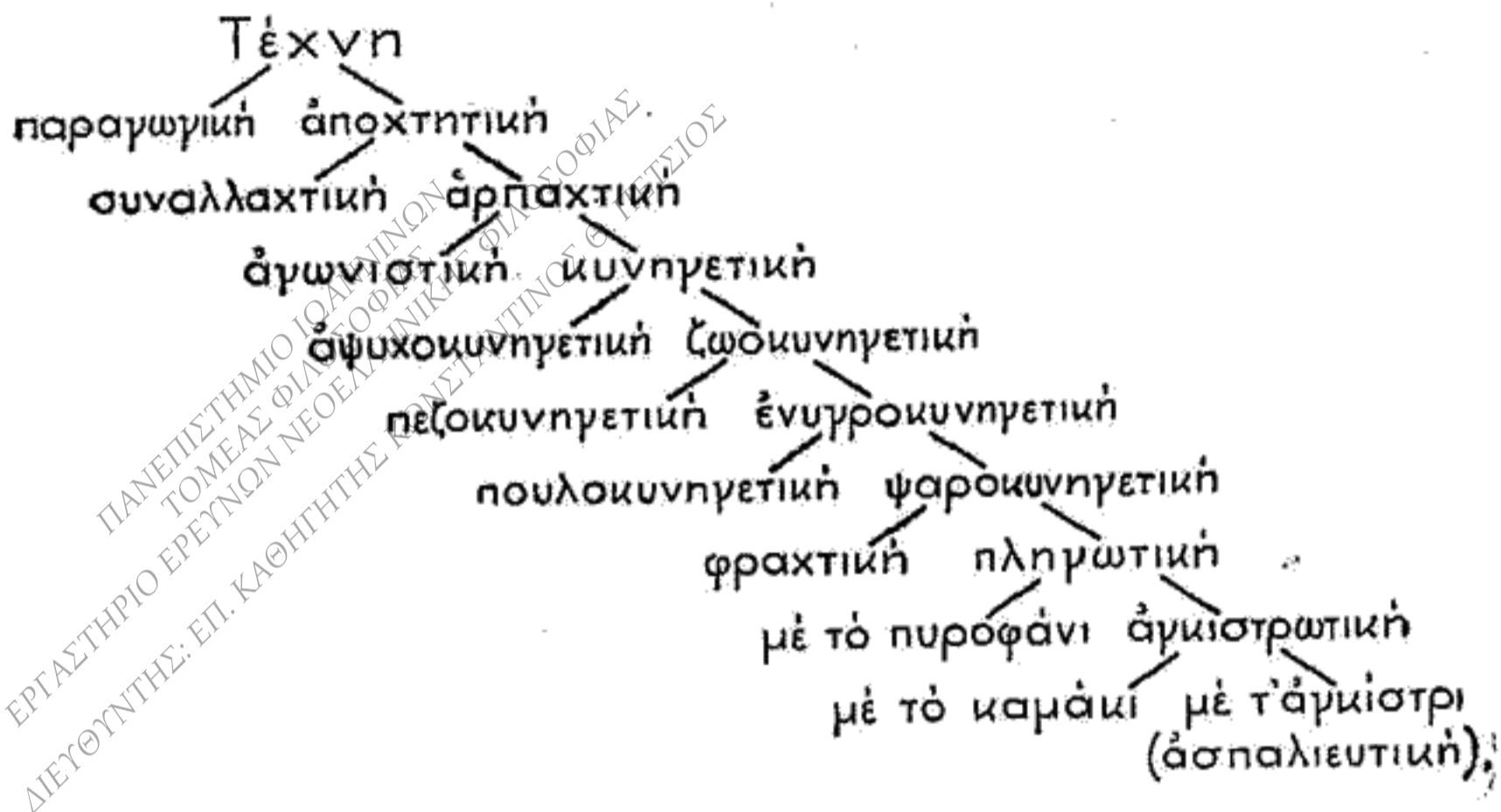
Ἔτσι λοιπὸν πιστοποιοῦμε, πῶς ὁ Πλάτωνας ἀπὸ τὸ «Φαῖδρο» κι ἔπειτα ἔχει συλλάβει καθαρὰ τὸ νόημα γιὰ μιὰ λογικὰ συγκροτημένη μεθοδικὴ στὴν ἐφαρμογὴ τῆς διαλεκτικῆς τοῦ ὡς πρὸς τὸ σπουδαιότατο μέρος της, τῆ διαίρεση καὶ τὸν ὀρισμὸ τῶν «εἰδῶν». Ἄς τὸν παρακολουθήσουμε λοιπὸν στὴν ἐφαρμογὴ της στὸ «Σοφιστή».

Ὁ ψαράς μὲ τ' ἀγκίστρι κατέχει κάποια τέχνη. Ποιὰ εἶν' αὐτή; Γιὰ νὰ τὴ βροῦμε θὰ διχοτομήσουμε τὴ γενικὴν ἔννοια τῆς τέχνης.

Ὅλες οἱ τέχνες εἶναι δυὸ λογιῶ, ἢ παραγωγικὲς ἢ ἀποχτητικὲς. Ἡ ψαρική εἶναι στὶς δεύτερες. Οἱ ἀποχτητικὲς τέχνες χωρίζονται σὲ δυὸ. Ἀποχτᾶ κανεὶς κάτι ἢ μὲ θεληματικὴ συναλλαγὴ ἢ ἀρπάχνοντάς το. Ἡ ψαρική βρίσκεται στὸ δεύτερο εἶδος. Καὶ οἱ ἀρπαχτικὲς ὁμῶς τέχνες εἶναι δυὸ λογιῶ. Ἡ ἀρπάχνει κανεὶς κάτι μὲ ἀνοιχτὸν ἀγῶνα ἢ παραμονεύοντας στὰ κρυφά, ὅπως στὸ κυνήγι. Ἡ ψαρική εἶναι στὸ δεύτερο εἶδος. Οἱ κυνηγετικὲς τέχνες ἢ κυνηγοῦν ἄψυχα ἢ ζωντανά. Τὰ ζωντανά ἢ βαδίζουνε στὴ γῆ ἢ ζοῦνε στὸ νερό. Στὸ νερό βρίσκονται πουλιὰ ἢ ψάρια. Τὰ ψάρια τὰ κυνηγοῦν ἢ φράχνοντάς τα μέσα σὲ δίχτια καὶ τὰ παρόμοια, ἢ πληγώνοντάς τα. Τὸ πλήγωμα γίνεται ἢ τῆ νύχτα μὲ τὸ πυροφάνι ἢ τῆ μέρα μὲ ἀγκίστρωμα. Τὸ ἀγκίστρωμα γίνεται ἢ μὲ τὸ καμάκι ἀπὸ τὰ πάνω πρὸς τὰ κάτω ἢ μὲ ἀγκίστρι, ποὺ πληγώνει στὸ κεφάλι καὶ ἀνασέρνει τὸ ψάρι τραβώντας ἀπὸ τὰ κάτω πρὸς τὰ πάνω.

Αὐτὴ λοιπὸν ἡ τέχνη, ποὺ ἀνασέρνει (ἀνασπᾷ) πληγώνοντας μὲ τ' ἀγκίστρι ἀπὸ τὰ κάτω πρὸς τὰ πάνω, εἶναι ἢ ἀνασυρτικὴ (ἀ(να)σπαλιευτικὴ) ψαρική. Ἔτσι βρέθηκεν ὁ ὀρισμὸς τοῦ «ἀσπαλιευτῆ», τοῦ ψαρᾶ μὲ τ' ἀγκίστρι.

Ἡ διχοτομικὴ διαίρεση, ποῦ μᾶς ἔδωκεν αὐτὸ τὸν ὀρισμὸ, πῆρε τὸν ἀκόλουθο τύπο :

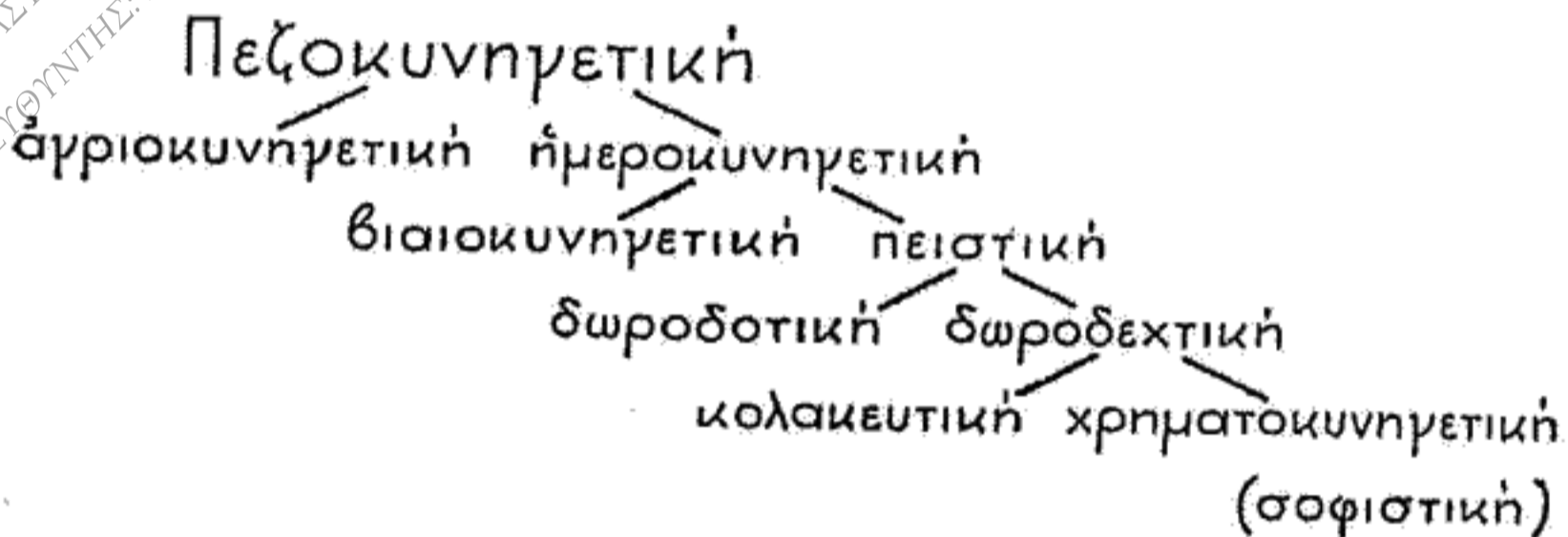

Ἡ διαίρεση αὕτη παρουσιάζει ἀρκετὲς αὐθαίρεσιες στὶς διαιρετικὲς βάσεις. Ὅλα τὰ πουλιὰ λ.χ. δὲν κολυμποῦν ἀπάνω στὸ νερό. Ποῦ πηγαίνουνε λοιπὸν, ὅσα μόνο πετοῦν ἢ βαδίζουν; Καὶ ἡ διαίρεση τῆς πληρωτικῆς ψαρικῆς μέ τὸ πυροφάνι καὶ μέ τ' ἀγκίστρι δὲ χωρίζει σωστά. Γιατὶ καὶ μέ τὸ πυροφάνι καμακίζουνε ἢ πιάνουνε τὰ ψάρια μέ φραχτικὰ μέσα. Εἶναι φανερό, πὼς οἱ διαίρεσεις αὐτὲς εἶναι ἀκόμη ἓνα εἶδος δοκιμαστικὰ λογικὰ γυμνάσματα. Ὡστόσο καὶ οἱ δοκιμὲς αὐτὲς ἔχουνε τὴν ἀξία τους γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς μεθοδικῆς τοῦ ἐπιστημονικοῦ στοχασμοῦ.

3. Οἱ ὀρισμοὶ τοῦ σοφιστῆ (221 c - 231 e). Καὶ ὁ σοφιστὴς βέβαια, ποῦ ἔχει μάλιστα τόσο σπουδαῖο ὄνομα, ἀσκεῖ κάποια τέχνη. Καὶ ἡ τέχνη του εἶν' ἓνα εἶδος κυνήγι, κυνήγι σὲ ζωντανὰ καὶ μάλιστα σὲ ζωντανὰ, ποῦ βαδίζουν. Ὡς τὴ ζωοκυνηγετικὴ λοιπὸν συμβαδίζει μέ τὸν ψαρά, ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα ὅμως χωρίζεται, γιατί ὁ σοφιστὴς κυνηγᾷ ἀνθρώπους, ἄρα ἡ τέχνη του ἀνήκει στὴν πεζοκυνηγετικὴ. Ἀπὸ κεῖ λοιπὸν θ' ἀρχίσει ἡ νέα διχοτομία. Ὅσα βαδίζουν εἶναι ἢ ἄγρια ἢ ἡμερα. Ὁ σοφιστὴς κυνηγᾷ τὰ ἡμερα. Καὶ τὸ κυνήγι στὰ ἡμερα μπορεῖ νὰ γίνεῖ ἢ μέ τὴ βία ἢ μέ τὴν πειθῶ. Ὁ σοφιστὴς κυνηγᾷ μέ τὴν πειθῶ. Μπορεῖ

ὁμως νὰ πείθει κανεὶς ἢ δημόσια ἢ μὲ ἰδιωτικὲς συνομιλίες. Ὁ σοφιστὴς κάνει τὸ δεύτερο. Καὶ πάλι στὶς ἰδιωτικὲς συνομιλίες προσπαθεῖ κανεὶς νὰ πείσει ἢ δίνοντας δῶρα, ὅπως κάνουνε λογουχάρη οἱ ἔραστὲς, ἢ παίρνοντας δῶρα. Ὁ σοφιστὴς προσπαθεῖ νὰ πείσει μὲ τὸ σκοπὸ κάτι νὰ κερδίσει. Καὶ αὐτὸ, ποὺ ζητάει κανεὶς νὰ κερδίσει μὲ τὴν πειθῶ, εἶναι ἢ νὰ ξενοτρώει, ὅπως κάνουν οἱ κόλακες, ἢ νὰ παίρνει μιστὸ σὲ μετρητὸ χρῆμα. Εἶναι φανερό, πῶς οἱ σοφιστὲς κάνουνε τὸ δεύτερο. Ἔτσι βρέθηκε, τί εἶναι ὁ σοφιστὴς. Ὁ σοφιστὴς εἶναι κείνος ποὺ κυνηγᾷ πλούσια ἀρχοντόπουλα μὲ τὴν πειθῶ, μὲ σκοπὸ νὰ πάρει μιστὸ, διδάσκοντας τάχα τὴν ἀρετὴ.

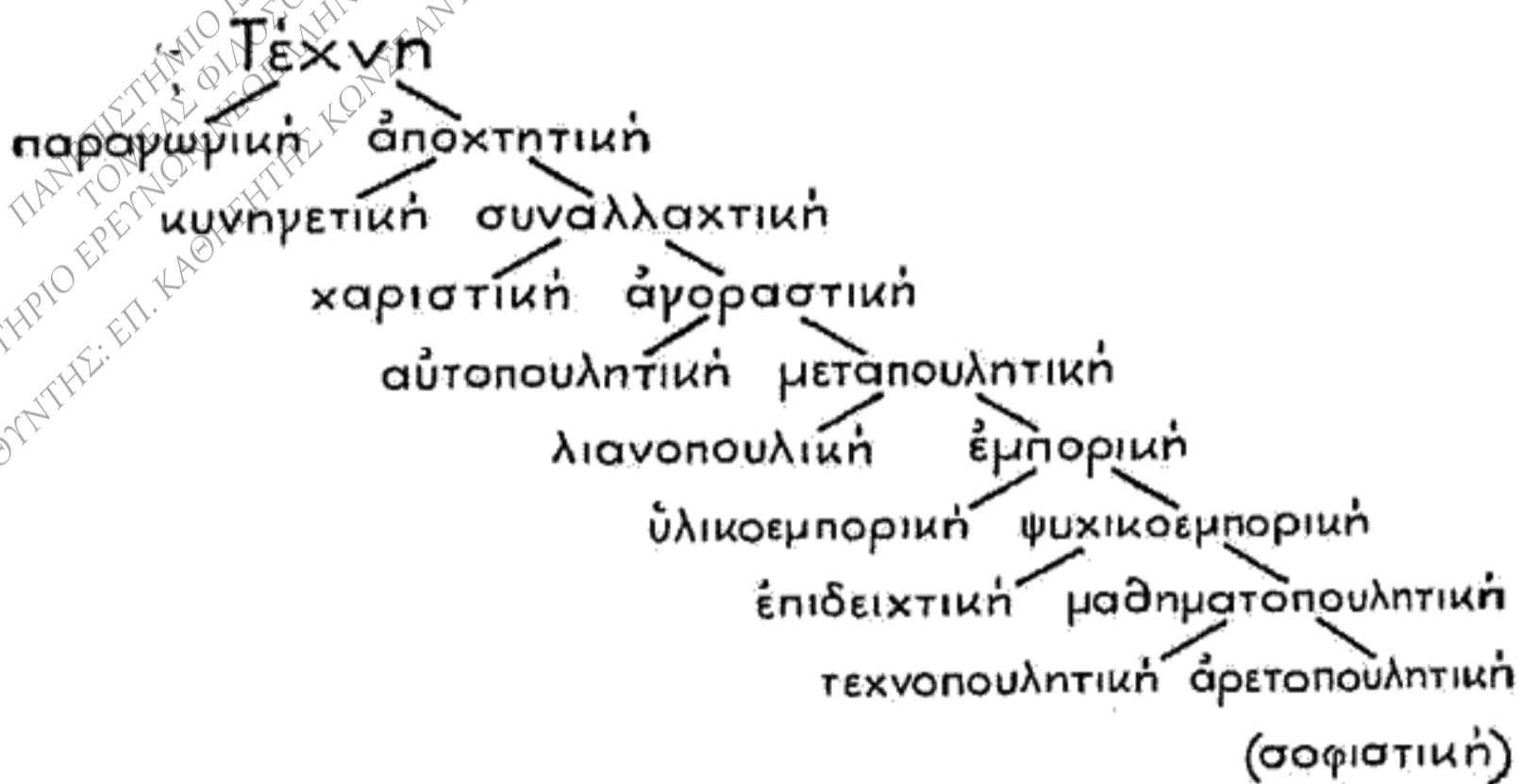
Ἡ διαίρεση, ποὺ μᾶς ἔδωκε τοῦτο τὸν ὄρισμό, ἔχει τὸ ἀκόλουθο σχῆμα :

Εἶναι ὁμως φανερό, πῶς ἡ διαίρεση αὕτη γίνεται μὲ σκοπὸ ἀπὸ πρὶν βαλμένο γιὰ νὰ ξεχωρίσει καὶ νὰ τονίσει ἓνα γνώρισμα τοῦ σοφιστῆ, ποὺ εἶναι μᾶλλον ἐξωτερικό, τὸ κυνήγημα τοῦ μιστοῦ. Δὲν ἱκανοποιεῖ λοιπὸν τὴν ἔρευνα, ἂν καὶ ἱκανοποιεῖ τὴν πρόθεση τοῦ Πλάτωνα νὰ διασύρει τοὺς ὀχτροὺς του. Γι' αὐτὸ καταπιάνονται οἱ συζητητὲς μὲ νέα διαίρεση. Καὶ ἡ νέα διαίρεση ξεκινᾷ ἀπὸ τίς τέχνες, ποὺ ξεχωρίστηκαν, καθὼς εἶδαμε, σὲ παραγωγικὲς καὶ ἀποχτητικὲς καὶ αὐτὲς πάλι σὲ συναλλαχτικὲς καὶ ἀρπαχτικὲς.

Ἡ νέα διαίρεση ἀρχίζει λοιπὸν ἀπὸ τίς συναλλαχτικὲς τέχνες. Ἡ συναλλαγή γίνεται ἢ μὲ χάρισμα ἢ μὲ ἀγοραπωλησία. Καὶ πουλάει κανεὶς ἢ πράματα, ποὺ φτιάχνει ὁ ἴδιος, ἢ μεταπουλάει, ὅσα φτιάχνουν ἄλλοι. Καὶ τὰ μεταπουλάει ἢ μὲ λιανοπούλι ἢ μὲ χοντρικὸ ἐμπόριο. Ἐμπορεύεται ὁμως κανεὶς ἢ πράματα χρήσιμα γιὰ τὸ σῶμα ἢ

για τὴν ψυχὴ. Ἄπ' ὅσα πάλι εἶναι χρήσιμα γιὰ τὴν ψυχὴ, οἱ λόγοι καὶ τὰ μαθήματα ἢ γίνονται γιὰ ἐπίδειξη ἢ μὲ σκοπὸ νὰ διδάξουνε κάτι. Τὸ κάτι αὐτὸ εἶναι ἢ οἱ ἄλλες τέχνες ἢ ἡ ἀρετὴ. Τὸ τελευταῖο τοῦτο εἶναι ποὺ ὑπόσχονται νὰ διδάξουν οἱ σοφιστῆς. Ἄρα ὁ σοφιστῆς εἶν' ἕνας ἔμπορος, ποὺ πουλάει μαθήματα σχετικὰ μὲ τὴν ἀρετὴ. Ἔτσι κερδίσαμ' ἕνα δεῦτερον ὄρισμὸ τοῦ σοφιστῆ μὲ τὴν ἀκόλουθη διαίρεση:

Καὶ ἡ διαίρεση τούτη, ἐνῶ φαίνεται, πῶς μπαίνει σὲ κάποια οὐσιαστικότερα γνῶρισμα τοῦ σοφιστῆ, πάλι τελιώνει τονίζοντας τὸ ἴδιο γνῶρισμα, τὴ χρηματοληψία, γιατί ὁ Πλάτωνας ξέρει, πῶς αὐτὸ κάνει κατεξοχὴν μισητὸ καὶ ἀξιοκαταφρόνητο τὸ σοφιστῆ μέσα σὲ μιὰ κοινωνία, ποὺ θεωρεῖ ἐξευτελιστικὴ καὶ ἀνάξια γιὰ λεύτερον ἄνθρωπο κάθε προσωπικὴ δουλειά, ποὺ γίνεται μὲ σκοπὸ τὴν ὕλικὴν ἀμοιβή, προπάντων μάλιστα ὅταν τὸ κέρδος ἐπιδιώκεται μὲ τὴ διδασκαλία τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀρετῆς.

Ὡστόσο καὶ πάλι δὲν ἀφήνει τὸ θέμα του. Ἀπάνω στὸ ἴδιο μοτίβο καταπιάνεται καὶ τρίτη καὶ τέταρτη φορὰ παρασταίνοντας τὸ σοφιστῆ σὰν κάπηλο, ψιλικατζή, ποὺ πουλάει εἴτε δικά του εἴτε ξένα κατασκευάσματα. Βέβαια δὲν παρουσιάζεται τώρα γιὰ πρώτη φορὰ ἕνας τέτιος χαρακτηρισμὸς τῆς σοφιστικῆς ἀπὸ τὸν Πλάτωνα. Στὸν «Πρωταγόρα» (313 c) ὁ σοφιστῆς ὀνομάζεται «ἔμπορός τις ἢ κάπηλος τῶν ἀγωγίμων, ἀφ' ὧν ἡ ψυχὴ τρέφεται». Οἱ σοφιστῆς

είναι «οἱ τὰ μαθήματα περιάγοντες κατὰ τὰς πόλεις καὶ πωλοῦντες καὶ κολακεύοντες» (Πρωτ. 313 d).

Καὶ στὴν «Πολιτεία» (525 c) οἱ φύλακες πρέπει νὰ διδαχτοῦν τὰ μαθηματικά «οὐκ ὦνῆς οὐδὲ πράσεως χάριν ὡς ἔμπορους ἢ καπήλους μελετῶντας», παρὰ γιὰ νὰ στρέψουνε τὴν ψυχὴ τους στὴν ἀλήθεια καὶ στὴν οὐσία. Ἐδῶ ὁμοῦς στὸ «Σοφιστὴ» εἶναι φανερὸ τὸ πάθος καὶ ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Πλάτωνα γιὰ νὰ διασύρει τὴ σοφιστικὴ. Ἐνα τέτιο πάθος δὲν μπορεῖ νὰ στρέφεται ἐνάντια στοὺς παλιοὺς ἐκείνους σοφιστὲς τοῦ πέμπτου αἰῶνα. Οἱ σοφιστὲς, πού ἔχει στὸ νου τοῦ ὁ Πλάτωνας καὶ θέλει νὰ τοὺς δαγκάσει καὶ νὰ τοὺς ταπεινώσει, εἶναι κάποιοι συγκαιρινοὶ τοῦ καὶ ἀνταγωνιστὲς τοῦ φιλόσοφοι καὶ προπάντων ὁ Ἀντιστένης.

Ἀπέναντι σ' αὐτοὺς θέλοντας νὰ ξεχωρίσει ὀλότελα τὸν ἑαυτὸ του—τὸν ἀληθινὸ φιλόσοφο—τοὺς χτυπάει κατὰμουτρα, πῶς αὐτοὶ εἰσπράττουνε χρήματα γιὰ τὴ διδασκαλία τους, ἐνῶ αὐτὸς (μὴν ἔχοντας βέβαια ἀνάγκη σὰν πλούσιος πού εἶτανε) ἀσκοῦσε τὸ ἔργο τοῦ στὴν Ἀκαδημία δωρεὰν σὰν ἐλεύτερος πολίτης.

Ἀληθινὰ οἱ μαθητὲς τοῦ Πλάτωνα εἶταν οἱ περισσότεροι πλουσιόπαιδα καὶ εἴτε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα εἴτε ἀπὸ ἄλλα μέρη πήγαιναν στὴν Ἀκαδημία ἢ γιὰ νὰ γίνουν ἱκανοὶ νὰ «πράττουν τὰ κοινὰ» ἢ γιὰ καθαρὰ ἐπιστημονικὲς μελέτες κι ἔδιναν ἐλεύτερες συνεισφορὲς στὴν Ἀκαδημία ἔχοντας συνάμα τὰ μέσα νὰ ζήσουν οἱ ἴδιοι. Οἱ ἄλλες σχολὲς εἰσπράττανε δίδαχτρα ἀπὸ τοὺς πλούσιους μαθητὲς των γιὰ νὰ ζοῦν οἱ δασκάλοι καὶ οἱ φτωχότεροι σπουδαστὲς.

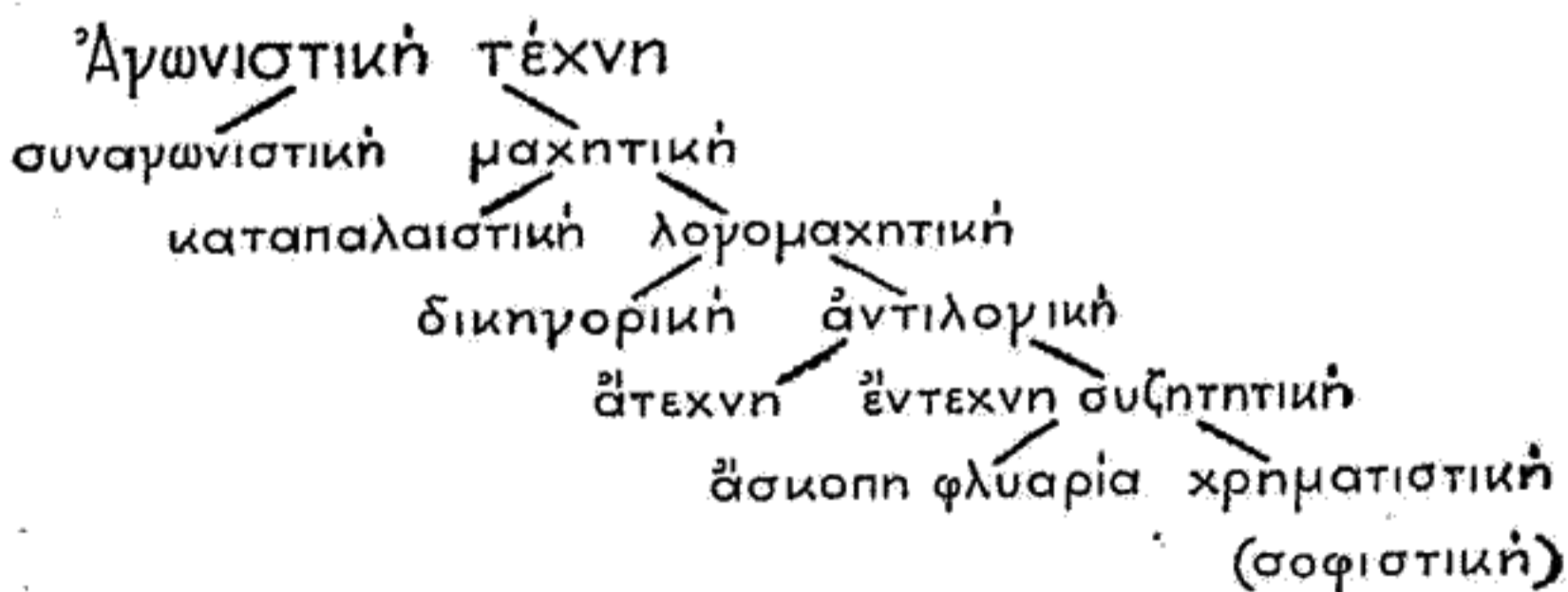
Ὁ «Σοφιστὴς» ὁμοῦς δὲ γράφτηκε μὲ μοναδικὸ σκοπὸ νὰ διασυρθοῦν οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Πλάτωνα φιλόσοφοι σὰν κάπηλοι καὶ ψυχέμποροι. Ἡ πραγματικὴ πρόθεσή του εἶτανε νὰ ξεχωρίσει βέβαια τὸν ἑαυτὸ του σὰν ἀληθινὸ φιλόσοφο, ὅχι ὁμοῦς μόνο μὲ τοῦτο τὸ διακριτικὸ γνῶρισμα τῆς χρηματοληψίας, πού εἶταν ἐξωτερικὸ. Ἦθελε νὰ βρεῖ τὴ βαθύτερη καὶ οὐσιαστικὴ διαφορὰ, ἀνάμεσα στὸ σοφιστὴ καὶ στὸ φιλόσοφο στὴν ἱκανότητα γιὰ τὴν κατάχτηση τῆς ἀλήθειας. Καὶ γιὰ τοῦτο χρειάζεται νὰ δεχτεῖ, πῶς ὁ φιλόσοφος ἔχει τὴ δύναμη νὰ εἰσδύσει σὲ ἄλλα πολὺ βαθύτερα γνωσιολογικὰ καὶ ὄντολογικὰ προβλήματα. Σ' αὐτὰ τὰ προβλήματα, πού τὸν ἀπασχολοῦν σ' ὅλη του τὴ ζωὴ

καὶ τώρα ἔχει νὰ προσφέρει νέες ἄποψεις, θὰ τὸν ὀδηγήσουν οἱ κατοπινοὶ ὀρισμοὶ τοῦ σοφιστῆ.

Ἐνας πέμπτος ὀρισμὸς θὰ βρεθεῖ μὲ μιὰ νέα διαίρεση, ποῦ θ' ἀρχίσει πάλι ἀπὸ τὶς τέχνες καὶ θὰ προχωρήσει ἀπὸ τὸ σκέλος τῆς ἀρπαχτικῆς τέχνης, ποῦ ἔμεινε στ' ἀριστερά, ὅταν ἔγινε ἡ πρώτη πρώτη διαίρεση, ποῦ ἔδωκε τὸν ὀρισμὸ τοῦ ψαρᾶ.

Ἡ τέχνη αὐτὴ εἶταν ἡ ἀγωνιστικὴ. Ὁ ἀγῶνας εἶναι δυὸ λογισμῶ. Ἡ συναγωνισμὸς καὶ ἀμιλλα ἢ μάχη καὶ σύγκρουση. Ἡ μάχη πάλι γίνεται ἢ σῶμα μὲ σῶμα ἢ μὲ λόγια. Ἡ λογομαχία εἶναι ἢ δικηγορία ἢ ἀντιλογικὴ συζήτηση. Καὶ τούτῃ πάλι ἡ ἀντιλογικὴ συζήτηση ἢ γίνεται γύρω ἀπὸ διάφορα συμφωνητικὰ καὶ χωρὶς τέχνη, ἢ γίνεται μὲ τέχνη καὶ γιὰ νὰ ξεκαθαριστοῦν διάφορες ἔννοιες, λ.χ. τὸ καθαυτοῦ δίκιο, τὸ καθαυτοῦ ἄδικο καὶ τὰ παρόμοια. Πολλοὶ ἄνθρωποι κάνουνε τὴν ἐριστικὴ αὐτὴ συζήτηση ἔτσι γιὰ τὸ κέφι τους καὶ μάλιστα παραμελοῦν καὶ τὰ συμφέροντά τους γιὰ τούτῃ τὴ «φλυαρία», ἄλλοι ὅμως τὴν κάνουνε μὲ σκοπὸ νὰ κερδίσουνε χρήματα. Αὐτοὶ εἶναι οἱ σοφιστές. Ὁ σοφιστὴς λοιπὸν εἶν' ἕνας δεξιότηχνης λογοπαλαιστής, ποῦ ζητάει νὰ κερδίσει χρήματα ἀπὸ τὴν τέχνη του.

Ἡ διαίρεση, ποῦ μᾶς δίνει τοῦτο τὸ πόρισμα, ἔχει τὸ ἀκόλουθο σχῆμα:

Πάλι λοιπὸν ξαναγυρίζει κι ἔδῳ τὸ γνῶρισμα τοῦ χρηματισμοῦ, ποῦ δὲν ἐννοεῖ νὰ τ' ἀφήσει ὁ Πλάτωνας σὰν ἀπαραίτητο συστατικὸ τῆς σοφιστικῆς. Ὡστόσο ἡ διαίρεση

τούτη εισάγει έναν καινούργιο χαρακτηρισμό του σοφιστή. Είναι, λέει, δεξιοτέχνης λογοπαλαιστής.

Ἡ ἐριστική ἀντιλογία τούτη, πού δὲ γίνεται μὲ σκοπὸ νὰ βρεθεῖ ἡ ἀλήθεια, παρὰ μόνο θέλει νὰ φανεῖ, πῶς κατέχει κάποια ἀλήθεια, γιὰ ν' ἀνατρέψει τὸν ἀντίπαλο, θὰ δώσει ἀφορμὴ στὸν Πλάτωνα γιὰ νὰ βαθύνει τὴ συζήτηση καὶ νὰ τὴ φέρει στὸ πρόβλημα τ' ὄντολογικό. Γιατὶ παρακάτω θὰ τεθεῖ τὸ πρόβλημα, ἂν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει φαινομενικὴ ἀλήθεια, δηλαδή ψέμα. Καὶ ψέμα εἶναι νὰ παρουσιάσεις τὸ «μὴ ὄν» γιὰ «ὄν».

Ἡ διερεύνηση ὁμῶς τῆς ἔννοιας τοῦ σοφιστῆ δὲν εἶν' ἀκόμη ἐξαντλημένη. Ὁ σοφιστὴς ἔτσι κι ἄλλιῶς εἶν' ἕνας δάσκαλος. Κάποιο μορφωτικὸ ἀποτέλεσμα ἰσχυρίζεται, πῶς θέλει νὰ πετύχει μὲ τὴν ἐνέργειά του στὶς ψυχὲς τῶν ἀκροατῶν του. Πρέπει νὰ ἐξεταστεῖ λοιπὸν καὶ τούτη ἡ πλευρά. Καὶ σ' αὐτὸ θὰ βοηθήσει μιὰ καινούργια ἀντιδιαστολὴ ἀνάμεσα στὶς τέχνες.

Ὑπάρχουν μερικὲς τέχνες, πού ἔχουνε γιὰ σκοπὸ νὰ ξεχωρίσουνε κάποια πράγματα. Τέτιες τέχνες εἶναι λογουχάρη τὸ κοσκίνισμα, τὸ λίνισμα, τὸ σούρωμα, τὸ ξεδιάλεγμα. Ὅλες αὐτὲς οἱ τέχνες, ἂν παρθοῦν μ' ἕνα ὄνομα, μᾶς δίνουνε τὴν ἔννοια τῆς ξεχωριστικῆς τέχνης. Ἡ ξεχωριστικὴ τέχνη ἢ χωρίζει τ' ὅμοιο ἀπὸ τ' ὅμοιο ἢ ξεδιαλέγει τὸ χειρότερο ἀπὸ τὸ καλύτερο. Ἐτούτη ἡ τελευταία μπορεῖ νὰ ὀνομαστεῖ καθαριστικὴ. Ἡ καθαριστικὴ ἢ καθαρίζει σώματα ἔμψυχα ἢ ἄψυχα ἢ καθαρίζει τίς ψυχές. Ὁ ψυχικὸς καθαρμὸς ἢ καθαρίζει τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὴν κακία (τὴν ἀδικία, τὴ δειλία, τὴν ὑπερηφάνια), πού ἀντιστοιχεῖ μὲ τὴν ἀρρώστια τῆ σωματικῆ, καὶ τότε θὰ τὴν ὀνομάσουμε σωφρονιστικὴ καὶ θὰ βροῦμε τὸ ἀντίστοιχό της στὴ γιατρικὴ. Ἡ καθαρίζει τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὴν ἄγνοια, πού ἀντιστοιχεῖ μὲ τὴν ἀσκήμια τῆ σωματικῆ, καὶ τότε θὰ ὀνομαστεῖ δασκαλικὴ τέχνη κι ἔχει τὸ ἀντίστοιχό της στὴ γυμναστικὴ.

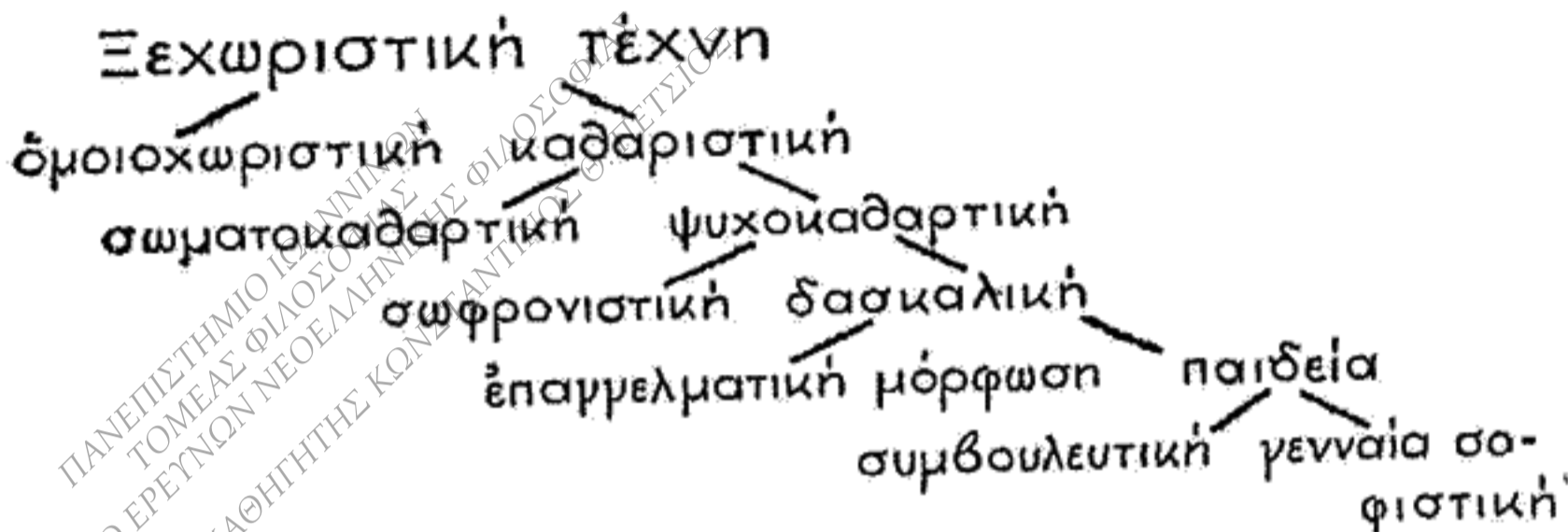
Ἡ δασκαλικὴ πάλι τέχνη ἢ διδάσκει διάφορα ἐπαγγελματικὰ μαθήματα καὶ εἶν' ἐπαγγελματικὴ, νὰ ποῦμε, μόρφωση, ἢ ἀποδιώχνει ἀπὸ τὴν ψυχὴ τὴ δοκησιοσοφία, τὸ νὰ νομίζει κανεὶς, πῶς ξέρει κάτι, ἐνῶ δὲν τὸ ξέρει. Αὐτὴ εἶναι ἢ καθαυτοῦ ἀμάθεια, ἢ πῶς βαριά μορφή τῆς ἄγνοιας. Ἀπὸ τὴν ἀμάθεια μᾶς καθαρίζει λοιπὸν ἡ παιδεία. Καὶ ἡ παιδεία ὁμῶς γίνεται μὲ δυὸ τρόπους, ἢ μὲ τὸν ἀρ-

χαιοπρεπέστερο τρόπο, που μεταχειρίζονται πολλοί ακόμη και τώρα απέναντι στα παιδιά τους, όταν κάνουν κανένα σφάλμα, και ο τρόπος αυτός είναι το μάλωμα, ή συμβουλή, και η μέθοδο αυτή ονομάζεται συμβουλευτική, ή γίνεται με κάποιον άλλον τρόπο, όταν η συμβουλευτική μέθοδο δέ φέρνει κανένα αποτέλεσμα. Τότες γίνεται τοῦτο δῶ : Αὐτούς, που νομίζουν, πῶς ξέρουνε κάτι, ἐνῶ δὲν τὸ ξέρουν, τοὺς ἐρωτοῦν γιὰ ὅσα νομίζουν, πῶς τὰ ξέρουν. Καὶ τοὺς ἀποδείχνουν, πῶς γιὰ τὰ ἴδια πράματα ἔχουνε γνῶμες ἀντιφατικές με τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό τους. Αὕτη ἡ ταπείνωση τοὺς θεραπεύει ὀριστικά καὶ εἶναι ὁ λαμπρότερος καθαρμὸς τῆς ψυχῆς.

Ἐτούτη λοιπὸν ἡ μέθοδος τοῦ καθαρμοῦ εἶναι «ἡ γένει γενναία σοφιστική».

Μὰ τότες, ἂν ὀνομάσουμε σοφιστὲς αὐτοὺς που ἀκολουθοῦνε τοῦτο τὸ δρόμο, θὰ τοὺς ἀποδώσουμε μιὰν ὕψηλότατη κι εὐγενέστατη λειτουργία μορφωτική. Πῶς ἔφτασεν ὁ Πλάτωνας σὲ τοῦτο τὸ συμπέρασμα; Εἶναι φανερό, πῶς με τὴν «γένει γενναία σοφιστική» δὲ θέλει νὰ ὀνομάσει τὴν τέχνη τῶν σοφιστῶν, που σ' ὅλη του τὴ ζωὴ τοὺς μαχότανε. Κάποιον ἄλλον ἔχει στὸ νου του, ὅταν ζωγραφίζει ἐτούτη τὴν καθαρτικὴ τῆς ψυχῆς. Γιατὶ αὕτη ἡ τέχνη δὲν εἶναι καμιὰν ἄλλη παρὰ κείνη, που ἀσκοῦσεν ὁ Σωκράτης. Γιατὶ καὶ ὁ Σωκράτης εἶταν ἓνα εἶδος σοφιστῆς, μὰ με τὴν πρωταρχική, τὴν καλὴ σημασία τῆς λέξης. Εἶτανε σοφὸς καὶ ἤθελε νὰ κάμει καὶ τοὺς ἄλλους νὰ βροῦνε τὸ δρόμο τῆς ἀληθινῆς σοφίας. Στὸν «Κρατύλο» (396 e - 397 a) ὁ σοφιστὴς παραλληλίζεται με τὸν ἱερέα καὶ ὀνομάζεται «δεινὸς καθάρειν τὰ τοιαῦτα, εἴτε τῶν ἱερέων τις εἴτε τῶν σοφιστῶν». Καὶ παρακάτω (403 e - 404 a) ὁ Ἄδης παρουσιάζεται σὰν καθαρτῆς τῶν ψυχῶν καὶ ὀνομάζεται σοφιστῆς. «Οὕτω καλοῦς τινὰς ἐπίσταται λόγους λέγειν ὁ Ἄδης καὶ ἔστιν ὁ θεὸς οὗτος τέλος σοφιστῆς τε καὶ μέγας εὐεργέτης τῶν παρ' αὐτῷ». Γι' αὐτὸ μᾶς κάνει ἀμέσως προσεχτικούς νὰ μὴν ἀποδώσουμε τὴν «γένει γενναίαν σοφιστικὴν» στοὺς τωρινοὺς σοφιστὲς. Πρέπει νὰ φυλαγόμαστε, λέει, ἀπὸ τίς ἐξωτερικὲς ὁμοιότητες, γιατί καὶ ὁ λύκος μοιάζει με τὸ σκύλο, τὸ ἀγριότατο με τὸ ἡμερότατο. Ἐκείνη ἡ «γένει γενναία σοφιστική», ἡ μαιευτικὴ τοῦ Σωκράτη, εἶναι ἡ παιδευτικὴ τέχνη, που ἔχει γιὰ σκοπὸ νὰ ἐλέγχει τὴν κούφια δοκησιοσοφία.

Ἡ διάρεση, πού μᾶς ἔδωκε τοῦτο τόν ὄρισμό, ἔχει τὸ ἀκόλουθο σχῆμα :

Ἔπειτα ὅμως ἀπὸ τόσους ὁρισμούς παραζαλήστηκεν ὁ Θεαίτητος. Τί ἀπ' ὧν αὐτὰ εἶναι ὁ σοφιστής; Ἡ τί ἄλλο; Ἄς γίνῃ πρῶτα μιᾷ ἀνακεφαλαίωση (231 c-e). Ἐξὶ ὁρισμοὶ δόθηκαν ὡς τώρα γιὰ τὸ σοφιστή, 1) μιστοεισπράχτορας κυνηγὸς στὰ πλούσι' ἀρχοντόπουλα, 2) ἔμπορος στὰ μαθήματα τῆς ψυχῆς, 3) ψιλικάτζης στὰ ἴδια μαθήματα, 4) ἐπαγγελματοβιοτέχνης στὰ ἴδια μαθήματα, 5) δεξιοτέχνης λογοπαλαιστής, 6) καθαρτῆς τῆς ψυχῆς ἀπὸ ψεύτικες δοξασίες, πού ἐμποδίζουν τὴν ἀληθινὴ μάθηση.

Ἐποῦτοι ὅμως οἱ πολλοὶ ὁρισμοί, πού δόθηκαν στὸ σοφιστή, δείχνουνε, πὼς ἡ ἔρευνα δὲν κατόρθωσεν ὡς τώρα νὰ συλλάβῃ τὸ κεντρικὸ τοῦ γνώρισμα.

Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ συνεχιστεῖ ἡ ἀναζήτησις. Καὶ ἀφορμὴ γιὰ τὴ συνέχεια θὰ δώσῃ, καθὼς εἶπαμε, ὁ πέμπτος ὁρισμός.

4. Τὸ πρόβλημα γιὰ τὸ «μὴ ὄν» (232 a - 242 b). Ὁ σοφιστής εἶν' ἓνας δεξιοτέχνης λογοπαλαιστής, ἓνας μάστρος τῆς ἀντιλογίας. Ἀντιλέγει σὲ ὅλους καὶ γιὰ ὅλα. Καὶ γιὰ τὰ θεῖα καὶ γιὰ τ' ἀνθρώπινα καὶ γιὰ τ' ἀφανῆ καὶ γιὰ τὰ φανερά, τὰ ἐγκόσμια καὶ τὰ οὐράνια, τὰ φθαρτὰ καὶ τὰ αἰώνια, γιὰ τοὺς νόμους καὶ γιὰ τὰ πολιτικὰ καὶ γιὰ ὅλες τὶς τέχνες. Καὶ ὑπόσχεται νὰ κάμῃ καὶ τοὺς ἄλλους ἱκανοὺς ν' ἀντιλέγουνε γιὰ ὅλα. Ὅποιος ὅμως κατέχει μιᾷ τέττια δύναμη, ὑποτίθεται, πὼς τὰ ξέρει ὅλα. Μπο-

ρεῖ ὅμως κανεῖς νὰ εἶναι παντογνώστης, χωρὶς νὰ εἶναι θεός; Πᾶ νὰ πεῖ λοιπόν, πὼς οἱ σοφιστὲς φαίνονται, πὼς τὰ ξέρουν ὅλα, ἐνῶ δὲν τὰ ξέρουν. Πὼς ὅμως κατορθώνουν νὰ γίνονται πιστευτοὶ ἀπὸ τοὺς νέους; Αὐτὸ θὰ φανεῖ, ἂν παρομοιάσουμε τὸ σοφιστὴ μὲ κείνον ποὺ θὰ ἔλεγε, πὼς μπορεῖ νὰ κατασκευάσει ὅλα τὰ πράγματα, ἀνθρώπους, ζῶα, φυτὰ κλπ. Τί λογιῆς ἄνθρωπος θὰ εἶταν αὐτός; Θὰ εἶταν ἓνας εἰδωλοποιός, θὰ κατασκεύαζε ψεύτικα ὁμοιώματα ἀπ' ὅλα τὰ πράγματα καὶ δείχνοντάς τα ἀπὸ μακριὰ στὰ μικρὰ παιδιὰ, θὰ τοὺς ἔλεγε, πὼς μπορεῖ τὰ πάντα νὰ δημιουργήσει. Ἔτσι καὶ ὁ σοφιστὴς ξεγελάει τοὺς νέους. Εἶν' ἓνας μάγος, ἓνας θαματοποιός, ἓνας ταχυδαχτυλουργὸς καὶ μιμητὴς, ποὺ παρουσιάζεται, πὼς ξέρει ὅλα τὰ πράγματα, ἐνῶ δὲν κατέχει παρὰ ψεύτικες δοξασίες, ὑποκειμενικὲς γνῶμες γι' αὐτά.

Ἄφοῦ λοιπόν εἶν' ἓνας εἰδωλοποιός, θὰ συλλάβουμε τὴν οὐσία του, ἂν ἀναλύσουμε τούτη τὴν τέχνη, τὴν εἰδωλοποιήτικὴ ἢ μιμητικὴ. Καὶ τούτη ἡ τέχνη χωρίζεται σὲ δυὸ μέρη. Ἀπὸ τὴ μιά μεριά εἶναι ἀπεικονιστικὴ, ἀντιγράφει δηλαδὴ τὰ πρότυπα τῆς πιστὰ διατηρώντας τὶς πραγματικὲς ἀναλογίες τους, τὰ χρώματά τους καὶ ὅλα γενικὰ τὰ ἐξωτερικὰ τους γνωρίσματα. Τὰ ἔργα τῆς εἶναι εἰκόνες, πιστὰ ἀντίγραφα ἀπὸ τὰ πράγματα. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ὅμως ἔχουμε μιά τέχνη, ποὺ δὲν ἀναπαρασταίνει τὶς πραγματικὲς ἀναλογίες καὶ τὰ ἔργα τῆς φαίνονται, πὼς ἀντιστοιχοῦν μὲ τὰ πρότυπα, ἐνῶ δὲν ἀντιστοιχοῦν. Ἄρα εἶναι φαντάσματα, φαινομενικὰ ὁμοιώματα, καὶ ἡ τέχνη, ποὺ τὰ δημιουργεῖ, ἢ φαντασματοπλαστικὴ. Τέτιας λογιῆς τέχνη ἔχει καὶ ὁ σοφιστὴς. Λέει πράγματα, ποὺ φαίνονται ἀληθινὰ, ἐνῶ δὲν εἶναι.

Τὸ συμπέρασμα ὅμως τοῦτο γεννάει μεγάλες δυσκολίες καὶ ἀπορίες. Ὁ λόγος τοῦ σοφιστῆ, ἀφοῦ φαίνεται ἀληθινός, μὰ δὲν εἶναι, πᾶ νὰ πεῖ, πὼς εἶναι ψεύτικος. Ψέμα ὅμως θὰ πεῖ νὰ παρασταίνεις τὸ «μὴ ὄν» γιὰ «ὄν», νὰ θέτεις τὸ «μὴ ὄν» ἐκεῖ ποὺ πρέπει νὰ εἶναι τὸ «ὄν». Μὲ τοῦτο ὅμως παραδεχόμεσθε, πὼς ὑπάρχει τὸ «μὴ ὄν». Νὰ μιά τεράστια ἀντινομία.

Ὁ Παρμενίδης καὶ στὸ ποίημά του καὶ στὴν προφορικὴ του διδασκαλία ἀρνήθηκε ἀπόλυτα, πὼς μπορεῖ κανεῖς ν' ἀποδείξει, πὼς ὑπάρχει τὸ «μὴ ὄν».

«Τοῦτο δὲ θ' ἀποδείξεις ποτέ, τὰ «μὴ ὄντα» πῶς εἶναι.

Κάλλιο ἀπὸ τοῦτο τὸ δρόμο τῆς ἔρευνας τράβα τὸ νοῦ».

Τί θὰ γίνεῖ λοιπόν ; Ἄν δεχτοῦμε γιὰ σωστὸ τὸ λόγο τοῦ Παρμενίδη, ἔχουμε γιὰ ἐπακόλουθο, πῶς οὔτε νὰ προφέρουμε τὴ λέξη «μὴ ὄν» μπορούμε. Γιατὶ μόλις τὴν προφέρουμε, λέμε «κάτι», καὶ ὅταν λέμε κάτι, σημαίνει, πῶς αὐτὸ ὑπάρχει. Μὰ συνάμα, ὅταν λέμε «μὴ ὄν» στὸν ἐνικὸν ἀριθμὸ, ἀποδίνουμε τὸν ἀριθμὸν «ἓνα» στὸ «μὴ ὄν», καὶ ὅταν λέμε «μὴ ὄντα» στὸν πληθυντικὸ, τοῦ ἀποδίνουμε τὴν πολλότητα. Οἱ ἀριθμοὶ ὅμως εἶναι «ὄντα», ἀφοῦ ὑπάρχουν, ἄρα ἀποδίνουμε ὑπαρξὴ στὸ «μὴ ὄν».

Οὔτε λοιπόν νὰ τὸ προφέρουμε, οὔτε νὰ τὸ ἐκφράσουμε, οὔτε κἀν νὰ τὸ διανοηθοῦμε μπορούμε τὸ «μὴ ὄν». Μόλις ὅμως ποῦμε τὴ φράση «τὸ μὴ ὄν εἶναι ἀνέκφραστο, ἀνεῖπωτο, ἀπρόφερτο, ἀδιανόητο», πρῶτα πρῶτα λέμε, πῶς «εἶναι», ἄρα τοῦ δίνουμε ὑπαρξὴ καὶ ἔπειτα τὸ λέμε ἀπρόφερτο κλπ. στὸν ἐνικὸν ἀριθμὸ, δηλαδὴ τὸ λέμε πάλι «ἓνα», ἄρα τὸ ἐνώνουμε μὲ τὸν ἀριθμὸ, ἄρα τοῦ δίνουμε ὑπαρξὴ. Ἔτσι καὶ ὁ ἴδιος ὁ Παρμενίδης γράφοντας τὴ φράση «οὐ γὰρ μὴ ποτε τοῦτο δαμῆς, εἶναι μὴ ἔόντα», πέφτει σὲ ἀντίφαση μὲ τὸν ἑαυτὸ του, δένοντας τὸ ἀνύπαρχτο μὲ τὴν πολλότητα, ἄρα δίνοντάς του ὑπαρξὴ, τὴν ἴδια στιγμὴ ποὺ λέει, πῶς εἶναι ἀδύνατο νὰ συλλάβεις τὴν ὑπαρξὴ του¹.

Μὰ τότες λοιπόν, ἂν τὸ «μὴ ὄν» εἶναι ὀλότελα ἀνύπαρχτο καὶ ἀνέκφραστο καὶ ἀδιανόητο, πῶς τολμοῦμε νὰ ἰσχυριστοῦμε, πῶς ὁ σοφιστὴς εἶναι ἓνας φαντασματοπλάστης, ποὺ παρουσιάζει τὰ μὴ ὄντα γιὰ ὄντα ; Τὸ φάντασμα, τὸ εἶδωλο, τὸ φαινομενικὸ ὁμοίωμα, εἶπαμε, πῶς δὲν ἀντιστοιχεῖ στὸ ἀληθινὸ, ἄρα εἶναι «ἔχι ἀληθινὸ», ἄρα «μὴ ὄν», ἀνύπαρχτο. Καὶ ὅμως ἐμεῖς ξέρουμε, πῶς τὸ ὁμοίωμα ὑπάρχει μὲ κάποιον τρόπο.

1. Δὲν εἶναι ἴσως περιττὸ νὰ σημειώσουμε, πῶς καὶ ὁ ἴδιος ὁ Πλάτωνας στὴν «Πολιτεία» (477 a) πιστεύει, πῶς τὸ «μὴ ὄν» δὲν μπορεῖ νὰ γνωριστεῖ. «Πῶς γὰρ ἂν μὴ ὄν γέ τι γνωσθεῖη ; Ἰκανῶς οὖν τοῦτο ἔχομεν, κἀν εἰ πλεοναχῆ σκοποῦμεν, ὅτι τὸ μὲν παντελῶς ὄν παντελῶς γνωστόν, μὴ ὄν δὲ μηδαμῆ πάντῃ ἀγνωστόν». Ἐδῶ ὅμως στὸ «Σοφιστὴ» παρατώντας τὸ «μηδαμῆ μὴ ὄν» δέχεται τὴ σχετικὴ του ὑπαρξὴ, ἄρα καὶ τὴ δυνατότητα νὰ γνωριστεῖ. Τὸ ἀπόλυτο «μὴ ὄν», ποὺ εἶναι τὸ ὀλότελα ἐνάντιο, τὸ ἀντιφατικὰ ἀντίθετο μὲ τὸ «ὄν», ὁμολογεῖ ὁ Πλάτωνας, πῶς ἀπὸ πολὺν καιρὸ τὸ ἀποχαιρέτησε. «Ἡμεῖς γὰρ περὶ μὲν ἐναντίου τινὸς αὐτῷ (τῷ ὄντι) χαίρειν πάλαι λέγομεν, εἴτ' ἔστιν εἴτε μὴ, λόγον ἔχον ἢ καὶ παντάπασιν ἄλογον».

Λοιπὸν τ' ὁμοίωμα ὑπάρχει καὶ δὲν ὑπάρχει, εἶναι «ὄν» καὶ «μὴ ὄν» ταυτόχρονα.

*Ἐτσι ὁμως ἀναγκαζόμαστε νὰ ὁμολογήσουμε, ἀντίθετα μὲ τὴ γνώμη τοῦ Παρμενίδη, πὼς τὸ «μὴ ὄν» ὑπάρχει μὲ κάποιον τρόπο.

Τὰ ὁμοιώματα, ποὺ πλάθει ὁ σοφιστής, εἶναι οἱ ψεύτικες δοξασίες. Τί εἶναι ὁμως ψεύτικη δοξασία; Τὸ νὰ πιστεύουμε, πὼς ὑπάρχει κάτι ποὺ δὲν ὑπάρχει, ἢ πὼς δὲν ὑπάρχει κάτι ποὺ ὑπάρχει. *Ἐτσι ὁμως μᾶς φέρνει ὁ σοφιστής σὲ μιὰ τρομερὴν ἀντίφαση. *Ἄν δεχτοῦμε, πὼς ὁ σοφιστής πλάθει ψεύτικες δοξασίες, δεχόμαστε, πὼς ὑπάρχει ψεύτικη δοξασία, δηλαδή πὼς ὑπάρχει τὸ «μὴ ὄν», ποὺ πρὶν εἶχαμε πεῖ, πὼς εἶναι ἀνύπαρχτο, ἀπρόφερτο, ἀδιανόητο. *Ἄρα ἢ δὲν ὑπάρχουνε ψεύτικες δοξασίες καὶ ψέμα γενικά, ἄρα δὲν εἶναι ὁ σοφιστής φαντασματοπλάστης, ἢ πρέπει νὰ δεχτοῦμε, πὼς ὑπάρχει τὸ «μὴ ὄν».

Τί θὰ γίνεῖ λοιπὸν τώρα:

*Ὁ Ἐλεάτης ξένος, γιὰ ν' ἀποδείξει, πὼς ὑπάρχει ψεύτικη δοξασία καὶ ψέμα γενικά, βρίσκεται στὴν ἀνάγκη νὰ γίνεῖ «πατροχτόνος», ν' ἀναιρέσει τὴ θεωρία τοῦ δασκάλου του τοῦ Παρμενίδη, πὼς τὸ «μὴ ὄν» δὲν ὑπάρχει καὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ τὸ συλλάβουμε, καὶ ν' ἀποδείξει, πὼς τὸ «μὴ ὄν» ὑπάρχει μὲ κάποιον τρόπο καὶ μποροῦμε νὰ τὸ γνωρίσουμε καὶ πὼς τὸ «ὄν» ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ μὲ κάποιον τρόπο δὲν ὑπάρχει.

*Ἄς δοῦμε, πὼς θὰ γίνεῖ τούτη ἡ ἀπόδειξη, ποὺ σημαίνει μιὰ βαθύτατη μεταβολὴ καὶ πρόοδο στὴν πλατωνικὴ διαλεκτικὴ.

5. Τ' ὄντολογικὸ πρόβλημα. *Ἐλεγχος στοὺς παλιοὺς φιλοσόφους (242 c - 247 e). Νὰ λοιπὸν, ποὺ ἡ ἔρευνα γιὰ τὸ σοφιστὴ μᾶς ἔφερε στ' ὄντολογικὸ πρόβλημα. *Ὁ Πλάτωνας θὰ τὸ διερευνήσῃ τώρα πολὺ βαθύτερ' ἀπ' ὅτι ἔκαμε στὰ πρωτοτερινὰ ἔργα του. Οἱ ἀντιλογίες, ποὺ διατυπώθηκαν ἀπέναντι στὴ δική του θεωρία γιὰ τὰ εἶδη, τὸν ἀναγκάζουνε τώρα ν' ἀνασκοπήσῃ πρῶτα πρῶτα καὶ νὰ ἐλέγξει τίς δοξασίες τῶν παλιῶν φιλοσόφων γιὰ τὸ «ὄν».

Στὴν πρώτη ματιὰ φαίνεται, πὼς τίς μεγάλες ἀπορίες, ποὺ παρουσίασεν ἡ ἔρευνα γιὰ τὸ «μὴ ὄν», δὲν τίς ἀπαντοῦμε, ἀν ἐξετάσουμε τὸ «ὄν». Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παρμενίδης καὶ ὄλ' οἱ παλιοὶ φιλόσοφοι μὲ κάποια περισσὴν εὐκολία

μίλησαν γιὰ τὰ «ὄντα» καὶ ὄρισαν μάλιστα καὶ πόσα καὶ τί λογιῆς εἶναι, μὲ τόση βεβαιότητα σὰ νὰ ἱστοροῦν παραμυθάκια σὲ μωρὰ παιδιὰ. Ἄλλοι λοιπὸν μᾶς εἶπανε, πὼς εἶναι τρία τὰ ὄντα, πότε φιλικὰ καὶ πότε ἐχτρικὰ συναμεταξύ τους, ἄλλοι δυὸ καὶ ἄλλοι, ὅπως οἱ Ἐλεάτες, ἕνα. Ἄλλοι πάλιν τὰ εἶπανε κι ἕνα καὶ πολλὰ ἐνωμένα μὲ τις ἀντίθεσές τους, ἢ ἄλλοτε ἕνα καὶ ἄλλοτε πολλά.

Κι ὅλα αὐτὰ τὰ εἶπεν ὁ καθένας τους ἀδιαφορώντας γιὰ μᾶς τοὺς πολλούς, ἂν τοὺς παρακολουθοῦμε καὶ τοὺς καταλαβαίνουμε ἢ ὄχι, φροντίζοντας μόνο νὰ πεῖ ὁ καθένας τὸ δικό του. Καὶ ὅμως, ἂν καλοεξετάσουμε, θὰ ἴδοῦμε, πὼς πολλές καὶ μεγάλες δυσκολίες ξεφυτρώνουν, μόλις κοιτάξουμε καὶ τὸ «ὄν», ὅπως ἔγινε, ὅταν ἐξετάσαμε τὸ «μὴ ὄν».

Ἄς πάρουμε πρῶτα πρῶτα ἐκείνους, ποὺ ὑποστηρίζουνε, πὼς τὰ «ὄντα» εἶναι δυὸ, τὸ ζεστό καὶ τὸ κρύο, ἢ τὸ ὕγρὸ καὶ τὸ ξερὸ, ἢ κάτι παρόμοιο. Γιὰ τὸ καθέν' ἀπ' αὐτὰ λένε τοῦτοι, πὼς «εἶναι». Τί εἶναι ὅμως αὐτὸ τὸ «εἶναι»; Εἶναι κι αὐτὸ ἕνα «τρίτο ὄν», ξεχωριστὸ ἀπὸ τ' ἄλλα δυὸ; Ἡ μὴν τάχα ἐκεῖνα τὰ δυὸ, τὸ καθένα χωριστά, ὑπάρχουνε κατὰ τὸν ἴδιον ἐντελῶς τρόπο; Μὰ τότες δὲν εἶναι δυὸ ὄντα, εἶν' «ἕνα μὲ δυὸ μορφές». Ἄν πάλι μᾶς ποῦν, πὼς καὶ τὰ δυὸ μαζὶ ἐνωμένα εἶναι «ὄντα», πάλι φτάνουμε στὸ συμπέρασμα, πὼς τὸ «ὄν» εἶν' ἕνα καὶ ὄχι δυὸ.

Μὲ τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο θεωρεῖ ὁ Πλάτωνας ὀριστικὰ ὑπερνηκημένη τὴ θεωρία, πὼς τὰ ὄντα εἶναι δυὸ, καὶ καταπιάνεται τώρα μὲ τὴν κριτικὴ τοῦ ἐλεατικοῦ μονισμοῦ. Ὅταν οἱ Ἐλεάτες λένε, πὼς τὸ «ὄν» εἶναι «ἕνα», ἀμέσως θέτουνε δυὸ ὄντα, τὸ «ὄν» καὶ τὸ «ἕνα». Γιατὶ μεταχειρίζονται δυὸ ὀνόματα. Καὶ κάθε ὄνομα σημαίνει κάποιο πράγμα. Ἄν ἡ ὀνομασία δὲν ἀναφέρεται σὲ κάτι ποὺ ὑπάρχει, εἶναι ὀνομασία ὀνομασίας, ἄρα τίποτε. Δὲν μπορούμε λοιπὸν νὰ ποῦμε, πὼς τὸ «ὄν» εἶναι «ἕνα».

Μὰ καὶ ἂν ποῦμε, πὼς τὸ «ὄν» εἶναι «ὄλο», ὅπως τὸ θέλει ὁ Παρμενίδης, πάλι φτάνουμε στὸ ἀδιέξοδο. Γιατὶ τὸ «ὄλο» ἔχει μέση καὶ ἄκριες, ἄρα ἔχει μέρη. Καὶ τότες εἶναι ἀδύνατο νὰ εἶναι ἀπόλυτα «ἕνα». Τὸ καθαυτοῦ «ἕνα» δὲν ἔχει μέρη, γιατί τότε παύει ἀμέσως νὰ εἶν' ἕνα. Εἴμαστε λοιπὸν ὑποχρεωμένοι νὰ δεχτοῦμε, πὼς ἂν τὸ «ὄν» εἶναι «ἕνα» δὲν εἶναι «ὄλο», καὶ ἂν εἶναι «ὄλο» δὲν εἶναι «ἕνα». Καὶ ἀκόμη ἢ πρέπει νὰ δεχτοῦμε, πὼς τὸ «ὄλο» δὲν ὑπάρ-

χει καθόλου, ἢ ἂν ὑπάρχει τότε τὰ ὄντα εἶναι δύο, τὸ «ὄν» καὶ τὸ «ὄλο». Ἐάν δεχτοῦμε ὅμως, πὼς δὲν ὑπάρχει τὸ «ὄλο», τότε δὲν ὑπάρχει καὶ τὸ «ὄν». Γιατὶ κάθε τι, ποῦ ὑπάρχει ἢ γίνεται, πάντα ὑπάρχει ἢ γίνεται ὄλο. Ἐτσι βρίσκουμε, πὼς καὶ κεῖνοι ποῦ ἰσχυρίζονται, πὼς τὰ ὄντα εἶναι δύο, καὶ κεῖνοι ποῦ θέλουν ἕνα τὸ «ὄν», πέφτουμε σὲ ἀνυπερνίκητες δυσκολίες.

Ὁ ὄντολογικὸς μονισμὸς καὶ ὁ ὄντολογικὸς δυϊσμὸς σύμφωνα μὲ τούτη τὴν κριτικὴ δὲ στέκονται.

Ἐάν ἀφήσουμε ὅμως τὴν ὄντικὴ ποσολογία καὶ στραφοῦμε εἰς τὴν ὄντικὴ ποιολογία, συναντοῦμε δύο βασικὰ ἀντιθετὰ θεωρίες, ποῦ εἶναι ἀνάγκη καὶ τοῦτες νὰ κριθοῦν. Τί λογιῆς εἶναι τὸ «ὄν»; Ἐκ τῆς μιᾶς μεριᾶς εἶναι οἱ φιλόσοφοι ἐκεῖνοι, ποῦ δὲν παραδέχονται γιὰ «ὄν» παρὰ μόνον ἐκεῖνο ποῦ μᾶς δίνει ἀντίσταση εἰς τὰ αἰσθητήριά μας, ὅ,τι μποροῦμε νὰ ἰδοῦμε καὶ ν' ἀγγίξουμε, τὸ ὑλικό, τὸ σωματικόν. Ἐκ τῆς ἄλλης μεριᾶς εἶναι κεῖνοι, ποῦ ὑποστηρίζουνε, πὼς τὰ «ὄντα» εἶναι μόνον νοητὰ καὶ ἀσώματα μορφές, ἰδέες, εἶδη. Οἱ ὑλιστὰς λοιπὸν καὶ οἱ ἰδεαλιστὰς.

Οἱ πρῶτοι εἶν' ἕνα εἶδος ἀγριάνθρωποι ριζωμένοι εἰς τὸ χῶμα. Εἶναι πολὺ δύσκαλον νὰ συζητήσῃ κανεὶς μαζί τους. Γιὰ νὰ συζητήσῃ μαζί τους, πρέπει νὰ ὑποθέσῃ, πὼς γίνονται καλύτεροι ἅπ' ὅ,τι εἶναι, πὼς δέχονται δηλαδὴ νὰ μᾶς ἀπαντήσῃ μὲ κάποια νομιμοφροσύνη. Τότες θὰ μπορούσαμε νὰ τοὺς ρωτήσῃ ἔτσι δά: Ὑπάρχουνε θνητὰ ζῶα; Ναι. Τὰ θνητὰ ζῶα εἶν' ἔμψυχα; Ναι. Ἡ ψυχὴ λοιπὸν εἶναι κάτι, ποῦ ὑπάρχει; Ναι. Καὶ ἄλλη ψυχὴ εἶναι δίκαιη καὶ ἄλλη ἀδίκη; Ναι. Ἐρα ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀδικία ὑπάρχουν; Ναι. Μπορεῖς ὅμως ποτὲ νὰ πιάσῃς μὲ τὰ χέρια σου ἢ νὰ ἰδεῖς μὲ τὰ μάτια σου τὴ δικαιοσύνη, τὴν ἀδικία καὶ τὰ τέτλια; Ὁχι. Ἐρα ὑπάρχουνε καὶ ὄντα ἀόρατα καὶ ἀπιαστα, ἄρα ἀσώματα; Ἐάν τὸ δεχόσαστε αὐτό, τότε πεῖτε μας, ποῖόν εἶναι κεῖνο τὸ κοινὸ συστατικόν, ποῦ ἔχουνε καὶ τὰ σωματικὰ καὶ ὄρατὰ καὶ τ' ἀσώματα καὶ ἀόρατα καὶ σᾶς κάνει νὰ παραδέχεσθε, πὼς καὶ τὰ δύο ὑπάρχουνε καὶ εἶναι «ὄντα»;

Δύσκολη ἡ ἀπάντησις εἰς αὐτό. Ἐάν πρέπει ν' ἀρνηθοῦν οἱ ὑλιστὰς, πὼς ὑπάρχουν ἀσώματα ὄντα ἢ, ἂν τὸ δεχτοῦν, εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ δώσῃ ἕνα ὄρισμόν γιὰ τὸ «ὄν», ποῦ νὰ περιλαμβάνει καὶ τὰ σωματικὰ καὶ τ' ἀσώματα καὶ τὰ ὑλικὰ καὶ τ' ἀύλα. Ὑπάρχει ἕνας τέτιος ὄρισμός;

Ἐδῶ θὰ ἔπρεπε νὰ σταματήσουμε γιὰ μιὰ στιγμή γιὰ νὰ ρωτήσουμε τί ἀπάντηση θὰ ἔδιναν οἱ ἰδεαλιστές, ἂν τοὺς ἔκανε ὁ Πλάτωνας τὰ ἴδια ἐρωτήματα. Θὰ δέχονταν ἐκεῖνοι, πῶς τὰ σωματικά εἶναι «ὄντα»; Καὶ ἂν τὸ δέχονταν, πῶς θὰ ὀρίζαν ἐκεῖνοι τὸ κοινὸ ἐκεῖνο γνῶρισμα, ποὺ κάνει νὰ εἶναι «ὄντα» καὶ τὰ σωματικά καὶ τ' ἀσώματα;

Εἶναι φανερό, πῶς ὁ Πλάτωνας ἔχει στὸ νοῦ του καὶ τούτη τὴν περίπτωση. Γιὰ τοῦτο μὲ τὸ στόμα τοῦ Ἐλεάτη ξένου δίνει τώρα αὐτὸς ἕναν ὀρισμὸ γιὰ τὸ «ὄν» ὁλότελ' ἀναπάντεχο, γιὰ κείνους ποὺ ἀρνιοῦνται, πῶς τὰ σωματικά εἶναι «ὄντα». Γιατὶ ὁ Πλάτωνας, κάνοντας ἐτούτη τὴ στιγμή μιὰν ὑπέρτατη προσπάθεια νὰ ξεπεράσει καὶ τὸν ὕλισμὸ καὶ τὸν ἰδεαλισμὸ, δίνει ἕναν ὀρισμὸ γιὰ τὸ ὄν, ποὺ παίρνει γιὰ κύριο γνῶρισμα τῆς οὐσίας τὴν ἐνέργεια καὶ τὸ πάθος, τὴ δράση καὶ τὴν ἀντίδραση, τὴ δύναμη.

«Λέω λοιπόν, πῶς ἐκεῖνο, ποὺ ἀπὸ φυσικοῦ του ἔχει μιὰν ὁποιαδήποτε δύναμη εἴτε νὰ ἐνεργεῖ ὅπωςδήποτε ἀπάνω σ' ἕν' ἄλλο εἴτε νὰ παθαίνει καὶ τὸ παραμικρὸ ἀπὸ τὸ πιὸ μηδαμινὸ πράγμα, ἔστω καὶ γιὰ μιὰ μόνο φορά, κάθε τι τέτιο εἶναι πραγματικὸ «ὄν». Δηλαδή θέτω γιὰ ὀρισμὸ νὰ ὀρίζουμε τὰ «ὄντα», πῶς αὐτὰ δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρὰ δύναμη» (Σοφ. 247 d-e).

Εἶναι ἀλήθεια, πῶς ὁ Πλάτωνας παρουσιάζει ἐτοῦτο τὸν ὀρισμὸ, σὰν προσωρινὴ συμφωνία μὲ τοὺς ὕλιστές καὶ λέει, πῶς ἀργότερα ἴσως καταλήξουνε σὲ διαφορετικὴν ἀντίληψη. Στὸ ἐπιχείρημα τοῦτο στηρίζονται οἱ περισσότεροι ἐρμηνευτὲς γιὰ ν' ἀποδείξουνε, πῶς ὁ δυναμικὸς αὐτὸς ὀρισμὸς γιὰ τὸ «ὄν», ποὺ γιὰ πρώτη καὶ μόνη φορά δίνεται σὲ τοῦτο τὸ μέρος, δὲν ἔχει καμιὰ βαθύτερη σημασία γιὰ τὴν πλατωνικὴν ὄντολογία. Ὁ Gomberg ἀπεναντίας σημειώνει, πῶς μὲ τοῦτο τὸν ὀρισμὸ γίνεται πρόδρομος ὁ Πλάτωνας τῆς σημερινῆς ἐνεργειοκρατικῆς φιλοσοφίας (Energetik).

Ἐμεῖς πιστεύουμε, πῶς τὸ ὅτι ὁ Πλάτωνας δὲν ξανα-γυρίζει ποτὲ πιά σὲ τούτη τὴν ἀντίληψη γιὰ τὸ «ὄν», γιὰ νὰ στηρίξει πάνω σ' αὐτὴ ἕναν δυναμικὸ ρεαλισμὸ, ποὺ θὰ ἐξηγοῦσε καὶ τὴ σχέση τῶν αἰσθητῶν μὲ τὰ εἶδη καὶ τὴ σχέση τῶν ὄρατῶν μὲ τὰ νοητά, τὴ γενικὴν ἀλληλεπίδραση, ἀλληλουχία καὶ αἰτιακὴν ἐξάρτηση, δὲν ἀφαιρεῖ τίποτε ἀπὸ τὴν ἀξία τοῦ ὀρισμοῦ αὐτοῦ, ποὺ βρέθηκε στὴν ἀνάγκη νὰ δώσει γιὰ μιὰ στιγμή, γιὰ νὰ συνθέσει ὕλισμὸ καὶ ἰδεαλι-

σμό. Είτανε μιὰ ἐξαιρετικὰ εὐτυχισμένη στιγμή γιὰ τὸν Πλάτωνα τούτη, ποὺ ἡ βασικὴ στατικότητα τοῦ στοχασμοῦ του δὲν τὸν ἄφησε νὰ τὴν ἐκμεταλλευτεῖ παραπέρα. Τὸ βαθὺ νόημα τοῦ ὀρισμοῦ αὐτοῦ μόνο ἡ νεώτατη συγκαιρινὴ μας φιλοσοφία εἶναι σὲ θέση νὰ τὸ κατανοήσῃ καὶ νὰ τὸ χρησιμοποιήσῃ.

Ὁ ὀρισμὸς ὅμως αὐτὸς φανερώνει ἀκόμη καὶ κάτι ἄλλο. Ὁ ἴδιος ὁ Πλάτωνας εἶχε νιώσει βαθιά, πῶς τὸ «ὄν» δὲν μπορεῖ νὰ νοηθεῖ μὲ τὴν ἀπόλυτη ἀκίνησι καὶ ἀπάθεια, ποὺ τοῦ ἔδιναν οἱ Ἐλεάτες καὶ ἀκόμη καὶ ὁ ἴδιος ὁ Πλάτωνας σὲ πρωτοτερινὰ στάδια τῆς φιλοσοφίας του. Αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὴν κριτικὴ, ποὺ ἀμέσως παρακάτω γίνεται ἀπέναντι στοὺς «φίλους τῶν εἰδῶν».

6. Οἱ «φίλοι τῶν εἰδῶν». Κριτικὴ τοῦ στατικοῦ ἰδεαλισμοῦ (248 a - 251 c). Πρὶν ὅμως προχωρήσουμε στὸν κριτικὸν ἔλεγχο, ποὺ κάνει ὁ Πλάτωνας στοὺς «φίλους τῶν εἰδῶν», εἶναι ἀνάγκη μὲ λίγα λόγια νὰ ἐξετάσουμε τὸ πολυσυζήτητο θέμα, ποιὸς ἐννοεῖ μὲ τούτη τὴν ὀνομασία.

Καὶ πρῶτα πρῶτα ἄς ἰδοῦμε, πῶς τοὺς χαρακτηρίζει ὁ Πλάτωνας. Οἱ «φίλοι τῶν εἰδῶν» εἶναι ἀντίπαλοι τῶν ὑλιστῶν. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ σ' ἐκείνους γίνεται μιὰ τρομερὴ γιγαντομαχία. Οἱ «φίλοι τῶν εἰδῶν» πιστεύουνε, πῶς ἡ ἀληθινὴ «οὐσία» εἶναι μερικὰ νοητὰ καὶ ἀσώματα εἶδη, χωρίζουνε τὴ γένεση ἀπὸ τὴν οὐσία καὶ ὑποστηρίζουνε, πῶς οἱ ἄνθρωποι ἐπικοινωνοῦν πρὸς τὴ γένεση μὲ τὴν αἴσθησι τῆ σωματικῆ, ἐνῶ πρὸς τὴν ἀληθινὴν οὐσία ἐπικοινωνοῦνε μὲ τὸ λογισμὸ τῆς ψυχῆς. Ἡ οὐσία εἶναι πάντα ἡ ἴδια καὶ ἀπαράλλαχτη καὶ ἀμετακίνητη, ἐνῶ ἡ γένεση ἀλλάζει ἀδιάκοπα. «Οὐσίαν, ἣν αἰεὶ κατὰ ταῦτὰ ὡσαύτως ἔχειν φατέ, γένεσιν δὲ ἄλλοτ' ἄλλως» (Σοφ. 248 a).

Ποιοὶ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι ὑποστήριξαν τέτιες θεωρίες; Μὰ ποῖος ἄλλος ἀπὸ τὸν Πλάτωνα τὸν ἴδιο; Ὁ ἴδιος ὁ Πλάτωνας εἶχε διδάξει, πῶς τὸ ἀληθινὸ «ὄν» εἶναι κάποια νοητὰ καὶ ἀσώματα εἶδη. Στὴν ἔχτην ἐπιστολῇ (322 d) ὀνομάζει τὴ δική του φιλοσοφία «ἡ τῶν εἰδῶν σοφία ἢ καλή». Αὐτὸς ὁ ἴδιος σὲ ἄλλα του ἔργα πρωτύτερα εἶχε χαρακτηρίσει τὸ «ὄν» μὲ τὰ ἴδια λόγια, ποὺ τώρα βάζει στὸ στόμα τῶν «φίλων τῶν εἰδῶν». «Αὐτὴ ἡ οὐσία... πότερον ὡσαύτως αἰεὶ ἔχει κατὰ ταῦτὰ ἢ ἄλλοτ' ἄλλως; Αὐτὸ τὸ ἴσον, αὐτὸ τὸ καλόν, αὐτὸ ἕκαστον, ὃ ἔστιν, τὸ ὄν, μήπο»